

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
Кафедра міжнародного права та порівняльного правознавства

ДИПЛОМНА РОБОТА
ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ
«МАГІСТР»

спеціальності 293 «Міжнародне право»

**Тема: «ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ ТА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ,
ВЧИНЕНІ РФ ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ
2022»**

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри

(підпис).

(ПІБ)

«___» _____ 2022 р.

Виконавець: Щеголь Анастасія Володимирівна

Науковий керівник: д.ю.н., професор кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства Стрельцова Ольга Вікторівна

Нормоконтролер:

КИЇВ, 2022

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Кафедра міжнародного права та порівняльного правознавства

ЗАТВЕРДЖУЮ: Завідувач кафедри

(підпис).

(П.І.Б.)

« ____ » _____ 20__ р.

ЗАВДАННЯ

на виконання дипломної роботи Щеголь Анастасії Володимирівни

1. Тема роботи «Воєнні злочини та злочини проти людяності, вчинені РФ внаслідок збройної агресії проти України 2022» затверджена наказом ректора від « ____ » _____ 202__ р. № ____ / ____.
2. Термін виконання роботи: з _____ по _____
3. Вихідні дані роботи: _____.
4. Зміст пояснювальної записки: _____
5. Перелік обов'язкового ілюстративного матеріалу: таблиці, рисунки, діаграми, графіки.
6. Строк подання студентом роботи: _____ 202__ р.

Етапи виконання дипломної роботи

Термін виконання	Складання і погодження плану з керівником	Підбір літератури	Основна частина	Подання роботи на перевірку	Захист роботи
Плановий	(місяць, рік)	(місяць, рік)	(місяць, рік)	(місяць, рік)	(місяць, рік)
Фактичний	(місяць, рік)	(місяць, рік)	(місяць, рік)	(місяць, рік)	(місяць, рік)

			рік)		рік)
Підпис					

Завдання видано «___» _____ 202_р.

Студент

(підпис)

ПІБ

Науковий керівник

(підпис)

ПІБ

РЕФЕРАТ

Дипломна робота 90 арк., використано джерел 45 од.

КЛЮЧОВІ СЛОВА (СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ) –

ОБ'ЄКТОМ ДОСЛІДЖЕННЯ є суспільні відносини пов'язані з правовою регламентацією воєнних злочинів та злочинів проти людяності.

ПРЕДМЕТОМ ДОСЛІДЖЕННЯ є комплекс теоретико-правових уявлень про зміст міжнародно-правових категорій «воєнні злочини» та «злочини проти людяності».

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ – Поглиблення наукового уявлення про воєнні злочини та злочини проти людяності, дослідження відповідальності військовослужбовців російської федерації за кричущі порушення норм національного права України, норм міжнародного права, зокрема міжнародного гуманітарного права, а також висвітлення можливостей притягнення до відповідальності за їх вчинення на основі існуючого у світі досвіду та на основі створення нових механізмів та інструментів відповідно до особливостей міжнародного збройного конфлікту ХХІ століття, 2022 року.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

- – визначено поняття збройної агресії, що стала підґрунтям для вчинення воєнних злочинів та злочинів проти людяності військовослужбовцями російської федерації;
- досліджено особливості міжнародно-правової кваліфікації воєнних злочинів та злочинів проти людяності вчинених РФ у ході збройної агресії проти України 2022 р.;
- здійснено характеристику понять воєнний злочин та злочин проти людяності;
- охарактеризовано співвідношення понять «воєнний злочин та злочин проти людяності»;
- висвітлено підходи до класифікації воєнних злочинів та злочинів проти людяності у міжнародному праві;
- охарактеризовано, які порушення прав людини у ході міжнародного збройного конфлікту, викликаного агресією Росії на території України фіксуються у зв'язку з вчиненням тих чи інших злочинів військовослужбовцями РФ;

- висвітлено способи та механізми притягнення військовослужбовців рф до відповідальності за нормами міжнародного права;
- з'ясовано якою буде відповідальність винних у вчиненні воєнних злочинів та злочинів проти людяності ;
- досліджено відповідальність винних у вчиненні воєнних злочинів та злочинів проти людяності на території України відповідно до норм її національного права;
- з'ясовано, які переваги для України буде мати ратифікація Римського статуту Міжнародного кримінального суду як додаткової можливості міжнародних юрисдикційних механізмів для притягнення до відповідальності як військового та політичного керівництва росії, так і військовослужбовців, що вчиняли і продовжують вчиняти тисячі воєнних злочинів та злочинів проти людяності на території України .

АПРОБАЦІЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ –

- опубліковано тези доповіді на тему :«Реформування українського законодавства на шляху до європейської інтеграції» (Науково-практична конференція на тему «Реформування законодавства в контексті проведення державних реформ» від 16-17 вересня 2022 року – місто Запоріжжя, видавництво «Молодий вчений» С. 30-33);
- опубліковано тези доповіді на тему: «Інформаційна війна в умовах міжнародного збройного конфлікту на території України, викликаного агресією російської федерації» (Восьма всеукраїнська студентська наукова конференція на тему «Актуальні проблеми соціальних комунікацій» від 30 травня 2022 року – місто Київ С.138-140).

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ ДІЯНЬ, ВЧИНЕНИХ РФ У ХОДІ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ 2022 Р..	15
1.1 Збройна агресія рф проти України як підстава вчинення воєнних злочинів та злочинів проти людяності.....	15
1.2 Особливості міжнародно-правової кваліфікації воєнних злочинів та злочинів проти людяності, вчинених рф у ході збройної агресії проти України 2022 р.....	19
РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ ТА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ.....	24
2.1. Поняття та сутність воєнних злочинів та злочинів проти людяності.....	24
2.2. Підходи до класифікації воєнних злочинів та злочинів проти людяності у міжнародному праві.....	35
2.3. Масові порушення прав людини внаслідок збройної агресії рф проти України за вчинення воєнних злочинів та злочинів проти людяності.....	41
РОЗДІЛ 3. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВЧИНЕННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ ТА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ.....	50
3.1. Притягнення рф до відповідальності за вчинення воєнних злочинів та злочинів проти людяності відповідно до норм міжнародного права.....	50
3.2. Відповідальність осіб, винних у вчиненні воєнних злочинів та злочинів проти людяності на території України у ході війни 2022 р. відповідно до норм національного права.....	64
3.3. Ратифікація Україною Римського статуту, як додаткова можливість використання міжнародних юрисдикційних механізмів для притягнення рф до відповідальності за вчинення воєнних злочинів та злочинів проти людяності...	71
ВИСНОВКИ.....	78

ВСТУП

В історії людства війни та збройні протистояння завжди були частиною побудови та розвитку цивілізацій. В процесі формування тих чи інших націй, народностей, племен, племінних союзів, поселень завжди виникала боротьба за території, осіб, власність, за самовизнання та самоідентифікацію. На сьогодні існує дві протилежні гіпотези виникнення воєн за Жан-Жаком Руссо і Томасом Гоббсом. Гіпотеза Руссо полягає у досконалості людської природи і невинуватості її в тому, що існують війни, що виникли внаслідок тих чи інших обставин. Гоббс, на відміну від Руссо, наполягає на тому, що людська природа сама по собі є войовничою і війна – це нормальний стан самої людини. Очевидно, що в давні часи війни дійсно були умовою виживання. Проте, поступово з розвитком людини розумної як виду, настає час, коли виживання як таке відходить на другий план, а головними стають ідеологічні мотиви. Вже в XIX столітті війни перестають носити матеріальний характер і стають масовим явищем. І цей новий вид війн існує в світі до закінчення Другої світової війни. Війни, яких зазнав світ після Другої світової війни, відбувалися між розвиненими країнами (США, Франції) та країнами другого і третього світу чи власних колишніх колоній. Велика кількість розпочатих війн після Другої світової війни тривають і досі у різних формах. Деякі з них перейшли у стадію замороженого конфлікту, інші локалізовані чи зупинені. Джамму і Кашмір (Індія), Палестина, Курдистан, Нагірний Карабах, Абхазія, Південна Осетія, Придністров'я, Чечня, Косово, Донбас та вся територія України після 24 лютого 2022 року – приклади територіальних збройних конфліктів у світі після закінчення Другої світової війни.

З часом війна стає мистецтвом, в якій з'являються певні правила та заборони. У зв'язку з цим з'являється термін «гуманізація війни». Почали з'являтися звичаєво-правові норми, які встановлювали певні особливі недоторканні об'єкти, такі як лікарні, школи, а також осіб, які користувалися

спеціальним захистом – представники духовенства, медичні працівники, жінки та діти.

З часом кодифікація законів і звичаїв війни набуває свого розвитку. З'являються основоположні міжнародні акти, що викладають інформацію про міжнародне гуманітарне право. Центральне місце серед цих конвенцій посідає Конвенція про закони і звичаї суходільної війни 1907 р. (далі – IV ГК), що є досі чинною. Гаазькі конвенції заклали підвалини одного з найважливіших напрямів права збройних конфліктів, так званого «права Гааги», що стосується методів і засобів ведення війни [1, с.20].

Вперше саме поняття «міжнародне гуманітарне право» у 1950-х роках. XX століття вводить Жан Пікте – швейцарський юрист, професор та громадський діяч, який займався міжнародним гуманітарним правом та присвятив своє життя Міжнародному Комітету Червоного Хреста, очолюючи його керівництво. Світова спільнота з часом усвідомила важливість обмеження насилля між сторонами у війні шляхом домовленостей у формі міжнародних договорів, які регулюють відносини, що виникають між ними під час збройних конфліктів. Наслідком цього стало виникнення міжнародного гуманітарного права чи іншими словами – права війни. Міжнародне гуманітарне право не існує саме по собі, а є частиною міжнародного публічного права.

Характерною ознакою розвитку МГП в останній декаді XX ст. є створення судових механізмів для притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення міжнародних злочинів, зокрема і воєнних, історичними попередниками яких були повоєнні Нюрнберзький і Токійський трибунали. У 1993 р. і 1994 роках, відповідно, резолюціями Ради Безпеки ООН як її субсидіарні органи було створено Міжнародний кримінальний трибунал щодо колишньої Югославії і Міжнародний кримінальний трибунал щодо Руанди, що нині припинили свою діяльність, оскільки були трибуналами ad hoc – для конкретних ситуацій. У 1998 р. у Римі було прийнято Статут Міжнародного кримінального суду, який набув чинності 1 липня 2002 р. – з

цього моменту почала свою діяльність ця постійна універсальна і незалежна від ООН міжнародна організація – Міжнародний кримінальний суд. Трибунали не тільки застосовували всі попередні правила МГП, як писані, так і звичаєві, проте й узагальнювали і по суті створювали нові правові норми, зокрема, не тільки в сфері МГП, але й в сфері захисту прав людини. Це стосується захисту підозрюваних, обвинувачених, підсудних осіб, захисту та відновлення прав жертв міжнародних злочинів [1, с.23].

Сутність зобов'язань держав в дотриманні МГП, як і природа інших міжнародно-правових зобов'язань полягає в погоджувальній природі міжнародного права. Всі існуючі норми міжнародного права, як і норми МГП за своєю суттю є угодою між державами, положень якої вони дають зобов'язання дотримуватися. Саме тому серед правових джерел МГП велике значення мають звичаєві норми МГП, обов'язкові для всіх суб'єктів, як для держав, так й для сторін збройного конфлікту, що є недержавними утвореннями [2, с.11]. Держави зобов'язані дотримуватися норм міжнародного гуманітарного права, при чому обидві сторони збройного конфлікту – і жертва агресії і держава-агресор. МГП в цілому – це протистояння двох принципів – принципу військової необхідності та принципу гуманізму. При цьому норми МГП не покликані заохочувати війну. Його завданням є обмежувати дії сторін під час збройного конфлікту на користь такого принципу як гуманність.

Міжнародне гуманітарне право (МГП) — це набір норм, спрямованих на обмеження наслідків збройних конфліктів. У ньому викладаються обов'язки держав і недержавних збройних груп під час збройного конфлікту.

Термін «серйозні порушення МГП» використовується взаємозамінно з терміном «воєнний злочин». Усі інші порушення МГП будуть характеризуватися як «несерйозні порушення МГП». Ці порушення не кваліфікуються як воєнні злочини. [3, с.35].

Оскільки більшість гуманітарних дій здійснюється в зонах збройних конфліктів, порушення МГП значною мірою перешкоджають спроможності ЄС досягти своїх цілей гуманітарної допомоги щодо задоволення потреб постраждалих, а також ставлять під загрозу безпеку гуманітарних партнерів ЄС. Таким чином, як один із найбільших гуманітарних донорів у світі, ЄС завжди був твердо відданий сприянню дотриманню МГП. Усі країни ЄС ратифікували 4 Женевські конвенції та додаткові протоколи до них. ЄС також є єдиною регіональною організацією, яка прийняла (у 2005 році; оновлено у 2009 році) рекомендації щодо сприяння дотриманню МГП. У 2018 році ЄС опублікував першу доповідь про те, як ці рекомендації були імplementовані, висвітлюючи широкомасштабні заходи, які ЄС здійснює на підтримку МГП. Відтоді ЄС щороку публікує такі звіти.

Воєнним злочином (англ. *war crime*) відповідно до засад міжнародного права виступають дії, які являють собою усвідомлене порушення загальноприйнятих законів та звичаїв війни, нормативних приписів міжнародних актів, які містять їх деталізацію.

На відміну від воєнних злочинів, злочини проти людяності можуть бути скоєні під час міжнародного збройного конфлікту лише проти цивільних осіб, проти населення тієї чи іншої території.

Поняття злочинів проти людяності (англ. *Crimes against humanity*) можна визначити наступним чином. Ці злочини представляють собою широкомасштабний або систематичний збройний напад на будь-яких цивільних осіб незалежно від їх національності, у зв'язку з веденням такої політики певною державою.

У зв'язку із повномасштабним вторгненням російської федерації на територію України 24 лютого 2022 року у ході міжнародного збройного конфлікту, викликаного агресією росії, тема воєнних злочинів та злочинів проти людяності гостро постає у міжнародному співтоваристві. Кричущим є

питання, порушені темою, оскільки кількість воєнних злочинів, злочинів проти людяності, вчинених військовослужбовцями росії та російськими найманцями так званих приватних воєнних компаній вже обчислюється не тисячами, а десятками тисяч.

В основу дослідження питань, були використані праці таких вчених: М. О. Баймуратов, В. Г. Буткевич, О. В. Задорожній, В. В. Мицик, О. В. Сенаторова, Т.Р. Короткий, Богдан Неділько, І.М. Жаровська, Н.Мельцер, М. М. Гнатовський, Н. В. Хендель.

Актуальність теми дослідження. У сучасних, історично важливих умовах та подіях у зв'язку із відкритим вторгненням російської федерації 24 лютого 2022 року із суші, моря, повітря до України, вчинивши акт агресії – найбільш серйозне та грубе порушення міжнародного правопорядку, стає очевидним необхідність збору доказів вчинення військовослужбовцями росії воєнних злочинів та злочинів проти людяності, а також можливості та способів притягнення до відповідальності за їх вчинення.

Мета і завдання дослідження. Поглиблення наукового уявлення про воєнні злочини та злочини проти людяності, дослідження відповідальності військовослужбовців російської федерації за кричущі порушення норм національного права України, норм міжнародного права, зокрема міжнародного гуманітарного права, а також висвітлення можливостей притягнення до відповідальності за їх вчинення на основі існуючого у світі досвіду та на основі створення нових механізмів та інструментів відповідно до особливостей міжнародного збройного конфлікту XXI століття, 2022 року.

Досягненню визначеної мети слугувало вирішення таких **завдань**:

- визначити поняття збройної агресії, що стала підґрунтям для вчинення воєнних злочинів та злочинів проти людяності військовослужбовцями російської федерації;

- дослідити особливості міжнародно-правової кваліфікації воєнних злочинів та злочинів проти людяності вчинених рф у ході збройної агресії проти України 2022 р.;
- здійснити характеристику понять воєнний злочин та злочин проти людяності;
- охарактеризувати співвідношення понять воєнний злочин та злочин проти людяності»;
- охарактеризувати які порушення прав людини у ході міжнародного збройного конфлікту, викликаного агресією росії на території України фіксуються у зв'язку з вчиненням тих чи інших злочинів військовослужбовцями рф;
- висвітлити способи та механізми притягнення військовослужбовців рф до відповідальності за нормами міжнародного права;
- з'ясувати якою буде відповідальність винних у вчиненні воєнних злочинів та злочинів проти людяності ;
- дослідити відповідальність винних у вчиненні воєнних злочинів та злочинів проти людяності на території України відповідно до норм її національного права;
- в'яснити, які переваги для України буде мати ратифікація Римського статуту Міжнародного кримінального суду як додаткової можливості міжнародних юрисдикційних механізмів для притягнення до відповідальності як військового та політичного керівництва росії, так і військовослужбовців, що вчиняли і продовжують вчиняти тисячі воєнних злочинів та злочинів проти людяності на території України .

Об'єктом дослідження є суспільні відносини пов'язані з правовою регламентацією воєнних злочинів та злочинів проти людяності.

Предметом дослідження є комплекс теоретико-правових уявлень про зміст міжнародно-правових категорій «воєнні злочини» та «злочини проти людяності».

Методологічну основу роботи склали методи аналізу і синтезу, методи єдності логічного та історичного, системного підходу, формально-догматичний метод, історично-правовий метод, порівняльний метод, статистичний метод. У процесі цього дослідження використовувалися різні загальнотеоретичні та спеціально-наукові методи та підходи для вивчення предмету дослідження, що забезпечили достовірність отриманих висновків та вирішення поставлених завдань. Основними методами дослідження були історичний, формально-юридичний та порівняльно-правовий методи. Історичний метод використовувався при дослідженні та висвітленні збройних конфліктів у світі. Аналіз основних універсальних міжнародно-правових актів та низки регіональних міжнародно-правових документів було здійснено за допомогою формально-юридичного методу. Крім зазначених методів, у даній роботі було використано також метод системного аналізу, структурно-функціональний, логічний та інші спеціальні методи наукового пізнання.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що отримані результати та сформульовані висновки можуть бути використані в подальших наукових дослідженнях щодо воєнних злочинів та злочинів проти людяності та притягненні до відповідальності винних за їх вчинення. Результати дослідження дають можливість по-новому оцінити характеристики, кваліфікації воєнних злочинів та злочинів проти людяності у зв'язку з сучасними реаліями ведення міжнародного збройного конфлікту в 2022 році. Також дипломна робота розкриває наявні механізми притягнення до відповідальності винних у скоєнні воєнних злочинів та злочинів проти людяності та дослідження нових правових інструментів, що допоможуть Україні відновити справедливість після закінчення бойових дій шляхом створення трибуналів та притягнення всіх, без винятку, до відповідальності за жорстку, безпідставну та кровопролитну війну на Європейському континенті. Положення роботи можуть бути використані в навчальному процесі при розробці навчальних посібників, підручників і методичних рекомендацій, у

викладанні нормативної дисципліни «Міжнародне публічне право (основні галузі та інститути)», «Міжнародне гуманітарне право», «Міжнародне право прав людини».

Апробація результатів дослідження. Окремі наукові результати дослідження були апробовані та опубліковані у межах наступних науково-практичних конференцій та юридичних видань:

Структура роботи обумовлена її метою, завданнями та предметом дослідження. Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, якими охоплюються вісім підрозділів, висновків та списку використаних джерел (45 (сорок п'ять) найменувань). Загальний обсяг дипломної роботи – 90 (дев'яносто) сторінок, у тому числі список використаних джерел – 7 (сім) сторінок.

РОЗДІЛ 1. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ ДІЯНЬ, ВЧИНЕНИХ РФ У ХОДІ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ 2022 Р.

1.1 Збройна агресія рф проти України як підстава вчинення воєнних злочинів та злочинів проти людяності.

Насправді, збройна агресія російської федерації проти України була ретельно спланована і бере свій початок з 20 лютого 2014 року, у ході якої було анексовано українську Автономну Республіку Крим. Надалі збройна агресія росії перейшла і на східну частину України – Донбас. Окрім численних порушень міжнародного права, його норм та основоположних принципів, російська федерація порушила також свої зобов'язання за багатосторонніми та двосторонніми міжнародними договорами, укладеними з Україною від свого імені, зокрема і найпершим з них – Договору між Україною і Російською Федерацією про українсько-російський державний кордон, вчиненого 28 січня 2003 року [5].

З новою силою збройна агресія російської федерації розпочалась після початку повномасштабного наступу на територію України з води, суші та повітря 24 лютого 2022 року. Президент росії оголосив початок проведення на території України так званої «спеціальної воєнної операції» по денацифікації та демілітаризації України. Пізніше підґрунтя для вторгнення він визначав як геноцид Україною жителів Донбасу, а пізніше – намір України вторгнутись на територію росії. Однак, які б причини збройної агресії не були сформульовані очільником кремля, виправдання збройної агресії в сучасному світі знаходити неможливо і непотрібно. Російська федерація веде гібридну війну, починаючи з 2014 року, одним елементом якої є збройна агресія. Іншими елементами такої війни є пропаганда, що розповсюджується в російському суспільстві, ядерний шантаж, що має на меті залякування громадян України (погрози застосування ядерної зброї проти неядерної держави, які лунають від очільників високого рівня, зокрема і президента рф та постійні обстріли території Запорізької атомної електростанції та інших АЕС на території України, що ставить під

загрозу не лише Україні, а і більшість країн Європи, а також і саму російську федерацію); торговельно-економічний тиск; газова, нафтова, енергетична блокада; ракетний терор України, який відбувається шляхом обстрілу мирних міст, цивільних об'єктів, цивільних осіб; кібер-атаки на органи державної влади України; тощо.

Положенням норм міжнародного права прямо заборонено використовувати збройну агресію проти будь-якої суверенної держави. Відповідно до пункту 4 статті 2 Статуту ООН, усі Члени Організації Об'єднаних Націй утримуються в своїх міжнародних відносинах від погрози силою або її застосування як проти територіальної недоторканності або політичної незалежності будь-якої держави, так і якимось іншим чином, несумісним із Цілями Об'єднаних Націй [4].

Резолюцією 3314 Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1974 року встановлено, що агресією є застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної недоторканності або політичної незалежності іншої держави, або яким-небудь іншим чином, несумісним зі Статутом ООН [6]. Крім загального визначення агресії Резолюція 3314 містить і перелік дій, які, незалежно від оголошення війни, кваліфікуються як акт агресії. Серед них є і вторгнення та напад на територію іншої держави збройними силами іншої держави, і окупація, і блокада портів, і бомбардування території іншої держави – всі ті дії, які і характеризують агресію російської федерації на території України, а дії білорусі, в свою чергу, підпадають під – надання території своєї держави для здійснення акту агресії проти України.[7].

При цьому, цей перелік не є вичерпним і Рада Безпеки відповідно у кожному випадку може визначати ті чи інші дії як акт агресії.

Згідно з Кампальським додатком 2, було додано до Римського статуту Міжнародного кримінального суду нову ст. 8 bis «Злочин агресії» (Crime of Aggression) [8].

По суті, для кваліфікації злочину агресії потрібна наявність трьох таких елементів:

По-перше, злочинець під час вчинення злочину агресії має бути політичним або військовим лідером, тобто «особою, яка має змогу фактично контролювати або керувати політичними чи військовими діями держави».

По-друге, Суд повинен довести, що злочинець був причетний до планування, підготовки, початку або виконання такого акту агресії держави.

По-третє, такий акт держави має становити акт агресії відповідно до визначення, що міститься в Резолюції 3314 Генеральної Асамблеї ООН, і за своїм характером, тяжкістю та масштабом він повинен становити явне порушення Статуту ООН. Це означає, що лише найсерйозніші форми незаконного застосування сили між державами можуть підпадати під юрисдикцію Суду. Таким чином, випадки законної індивідуальної або колективної самооборони, а також дії, санкціоновані Радою Безпеки, чітко виключаються.

Генеральна Асамблея ООН 2 березня 2022 року ухвалила резолюцію «Агресія проти України», в якій цілковито засуджує вторгнення Російської Федерації в Україну і вимагає від збройних сил РФ негайно вивести війська з України. в спонсорований понад 90 країнами, і для його ухвалення потрібна була більшість у дві третини в Асамблеї. П'ять країн - Білорусь, Кореїська Народно-Демократична Республіка (більш відома як Північна Корея), Еритрея, Росія та Сирія - проголосували проти, а 35 утрималися. Голосування завершило рідкісну спеціальну надзвичайну сесію Генеральної Асамблеї, яка розпочалася 2 березня 2022 року, під час якої представники країн вийшли на трибуну, щоб оголосити свою позицію щодо кризи, що тривала на той момент вже другий тиждень. Хоча і російська федерація станом на вересень місяць не припинила збройну агресію проти України, проте ухвалена резолюція є перш за все фіксацією факту збройної агресії та можливості в подальшому використовувати

її в міжнародних судах для притягнення до відповідальності за вчинення злочинів проти України.

Отже, збройна агресія російської федерації проти України – це підірив правового порядку, що склався у світі, протиправне застосування збройної сили росії проти суверенітету, територіальної цілісності чи політичної незалежності України, що стало підставою для вчинення військовослужбовцями рф воєнних злочинів та злочинів проти людяності на території мирної, правової, демократичної, суверенної, незалежної держави - Україна. Норми міжнародного права прямо забороняють використання збройної агресії проти будь-якої суверенної держави. Проте російська федерація використовує збройну агресію як підставу для вчинення воєнних злочинів та злочинів проти людяності, а також залучає треті країни для вчинення такої агресії, зокрема білорусь, територія якої використовується для повітряних бомбардувань території України.

1.2 Особливості міжнародно-правової кваліфікації воєнних злочинів та злочинів проти людяності, вчинених рф у ході збройної агресії проти України 2022 р.

Загальною умовою міжнародно-правової кваліфікації діянь, вчинених військовослужбовцями російської федерації на території України, як воєнних злочинів є наявність збройного конфлікту. За нормами, встановленими міжнародним правом, збройний конфлікт поділяється на міжнародний та неміжнародний. Міжнародним збройним конфліктом є такий конфлікт, коли один суб'єкт міжнародного права застосовує збройну силу проти іншого суб'єкта [8, с.61].

Щодо неміжнародного збройного конфлікту, то є необхідними такі вимоги для того, щоб такі ситуації класифікувалися як неміжнародні збройні конфлікти:

1. Бойові дії мають вийти на мінімальний рівень інтенсивності. Це може мати місце, наприклад, коли бойові дії носять колективний характер або коли уряд змушений застосувати проти повстанців військову силу, а не просто поліцейські сили.

2. Неурядові групи, які беруть участь у конфлікті, слід розглядати як «сторони конфлікту», тобто вони мають організовані збройні сили. Це означає, наприклад, що ці сили мають бути підпорядковані певній командній структурі та мати здатність підтримувати військові операції.

Дедуктивний аналіз фактичного переліку воєнних злочинів, який міститься в різних договорах та інших міжнародних документах, а також у національному законодавстві та прецедентному праві, показує, що порушення на практиці розглядаються як серйозні, а отже, як воєнні злочини, якщо вони загрожують захищеним особам або предметам матеріального світу або якщо вони посягають та у ході цього посягання порушують важливі цінності. Поведінка ставить під загрозу осіб або об'єкти, які перебувають під захистом.

Більшість воєнних злочинів пов'язані зі смертю, пораненнями, знищенням або незаконним заволодінням власністю. Однак не всі дії обов'язково мають призводити до фактичної шкоди людям або об'єктам, щоб вважатися військовими злочинами. Достатньо атакувати цивільних осіб або цивільні об'єкти, навіть якщо щось несподівано завадило нападу спричинити смерть або серйозні поранення. Це може бути випадок нападу на цивільне населення або окремих цивільних осіб, навіть якщо через збій системи зброї, задана ціль не була уражена.

У статті 2, яка є спільною для усіх Женевських конвенцій, зазначається, що «крім положень, які виконуються в мирний час, ця Конвенція застосовується в усіх випадках оголошеної війни чи будь-якого іншого збройного конфлікту, що може виникнути між двома чи більше Високими Договірними Сторонами, навіть якщо стан війни не визнаний однією з них» [9]. Отже, можемо зробити висновок, що на території України відбувається міжнародний збройний конфлікт, викликаний агресією російської федерації за підтримки третьої сторони – білорусі, яка також здійснює акт агресії по відношенню до України, надаючи свою територію для бомбардувань мирних українських міст.

У коментарі до Першої Женевської конвенції зазначається, що міжнародний збройний конфлікт варто розуміти як «будь-яку суперечку між двома державами, яка призводить до втручання членів збройних сил. ... при цьому не мають значення ні те, як довго триває конфлікт, ні ступінь руйнувань, ні численність учасників» [10, с. 104]. Отже, сторонами в міжнародному збройному конфлікті можуть бути держави та нації й народи, що борються за свою незалежність. Відповідно до ст. 1 Додаткового протоколу I, міжнародними є також збройні конфлікти, у яких народи ведуть боротьбу проти колоніального панування й іноземної окупації та проти расистських режимів, здійснюючи своє право на самовизначення [11, с.19].

Нюрнберзький трибунал був «уповноважений здійснювати судове переслідування осіб, які вчиняють або віддають наказ про вчинення серйозних порушень Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року [12]. Воєнні злочини включають серйозні порушення міжнародного права або міжнародних звичаїв, які вчинені проти цивільних осіб та/або певних комбатантів у збройному конфлікті.

Жоден міжнародний акт, документ чи договір не кодифікує усі воєнні злочини. Закони та правила війни були змінені та розширені після того, як Женевські конвенції були значно оновлені після Другої світової війни.

Приклади воєнних злочинів включають навмисні напади на цивільне населення, катування, захоплення заручників, зґвалтування та інше сексуальне насильство, вербування або призов до військової служби дітей та їх безпосередня участь у збройному конфлікті, а також навмисні напади на будівлі, призначені для релігії, освіти, мистецтва та інших культурних аспектів суспільства.

Статут Міжнародного кримінального трибуналу по Руанді [13] до предметної юрисдикції зазначеного органу відніс, у тому числі, серйозні порушення норм, закріплені в Женевських конвенціях 1949 року про захист жертв війни та Додатковому протоколі II 1977 р., що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (ст. 3 Статуту). До цього переліку (який не є вичерпним) увійшли: 1) посягання на життя, здоров'я і фізичний стан або психічне благополуччя осіб, зокрема вбивство, а також жорстоке поводження, наприклад тортури, каліцтва або будь-які форми тілесного покарання; 2) колективні покарання; 3) взяття заручників; 4) акти тероризму; 5) посягання на людську гідність, зокрема образливе і принижуюче поводження, зґвалтування, примусова проституція і будь-які форми непристойного нападу; 6) мародерство; 7) засудження і застосування покарання без попереднього судового рішення, винесеного належним чином заснованим судом, при наявності судових гарантій, визнаних необхідними цивілізованими

націями; 8) загрози вчинення будь-якого з перерахованих вище діянь. Ідентичні склади злочинів сформульовані в ст. 3 Статуту Спеціального суду по Сьєрра-Леоне [14].

Наступні міжнародні документи містять таку категорію злочинів як злочини проти людяності: Статут Нюрнберзького трибуналу, Хартія Міжнародного воєнного трибуналу в Токіо, Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 1948 року, Статут міжнародного кримінального трибуналу по Югославії, Статут Міжнародного трибуналу щодо Руанди, Статут Міжнародного кримінального суду. Багато держав в своєму національному праві криміналізували злочини проти людяності. На злочини проти людяності розповсюджується універсальна юрисдикція. Держави відповідно до норм їх національного права та норм міжнародного права зобов'язані переслідувати або видавати особу, обвинувачену у вчиненні такого злочину. Жодний обвинувачений за вчинення злочину проти людяності не може претендувати на захист та звільнення від видачі у зв'язку з наявністю в нього політичних мотивів.

Виділяють три ознаки, за якими можна характеризувати злочини проти людяності:

- а) спрямованість проти цивільного населення,
- б) організованість і систематичність,
- в) масштабність дій.

Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), учасницею якої є Україна, є найбільшою міжнародною регіональною організацією, що покликана розвивати співробітництво та політичний діалог у сфері безпеки, зокрема у військово-політичному її вимірі. Бюро ОБСЄ з демократичних інститутів і прав людини опублікували Проміжний звіт щодо повідомлень про порушення міжнародного гуманітарного права міжнародних актів, що визначають основоположні права людини в Україні. Положення цього Звіту

охоплюють події, починаючи з 24 лютого 2022 року, закінчуючи кінцем червня. В ньому йдеться про ігнорування російською федерацією основних таких принципів – розрізнення, пропорційності та запобіжних заходів, які регламентуються міжнародним гуманітарним правом та які вважаються злочинами проти людяності та воєнними злочинами. Разом з тим, ще на початку березня 2022 року, Генеральний Секретар ОБСЄ заявив про повернення Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ з України, оскільки він, як представник на найвищому рівні вважає, що більше не потребує підтвердження факт присутності на території України російських збройних сил.

Отже, виходячи з викладеного в цьому підрозділі, можна дійти до таких висновків. Особливостями міжнародно-правової кваліфікації воєнних злочинів та злочинів проти людяності, вчинених РФ у ході збройної агресії проти України 2022 р. є вчинення саме таких дій, які підпадають під поняття та кваліфікацію цих злочинів відповідно до Римського статуту Міжнародного кримінального суду, а також тих, що викладені в положеннях Статуту Нюрнберзького трибуналу, Хартії Міжнародного воєнного трибуналу в Токіо, Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 1948 року, Статуту міжнародного кримінального трибуналу по Югославії, Статуту Міжнародного трибуналу щодо Руанди, Статуту Міжнародного кримінального суду, а також в положеннях Статуту Міжнародного кримінального трибуналу по Руанді. Другою особливістю міжнародно-правової кваліфікації виступає вчинення воєнних злочинів та злочинів проти людяності саме під час збройного конфлікту чи то міжнародного чи неміжнародного характеру. По-третє, воєнні злочини та злочини проти людяності вчиняються проти цивільного населення та характеризуються своєю попередньою організованістю, масштабністю таких дій.

РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ ТА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ.

2.1. Поняття та сутність воєнних злочинів та злочинів проти людяності.

Поняття воєнного злочину слід диференціювати від військового злочину задля правильного його тлумачення та розуміння. Воєнний злочин – це серйозне порушення норм міжнародного права, зокрема міжнародного гуманітарного права (порушення законів і звичаїв ведення війни), за вчинення яких передбачена кримінальна відповідальність, визначена джерелами національного та міжнародного права. Воєнний злочин є злочином проти міжнародного права, який порушує встановлені заборони, що викладені як у положеннях договірному так і звичаєвого міжнародного гуманітарного права. Військовий же злочин в свою чергу є злочином проти встановленого нормами національного права порядку несення військової служби військовослужбовцями чи військовозобов'язаними. Яскраво ілюструє розбіжності між воєнним та військовим злочином наведена нижче таблиця.

	Військовий злочин	Воєнний злочин
Регулююче право	Національне	Національне Міжнародне Міжнародне гуманітарне право
Відповідальність	Індивідуальна	Індивідуальна
Суб'єкт	Військовослужбовець, Військовозобов'язаний, Резервіст	Військово посадовці Військове керівництво Військовослужбовці
Час	Мирний час Збройний конфлікт	Збройний конфлікт

Отже, виходячи з проілюстрованого в таблиці, можемо констатувати, що військові злочини мають внутрішньодержавний, національний характер, тобто вони посягають на встановлений у національному праві держави порядок несення військової служби. В джерелах національного права України, зокрема в положеннях Кримінального Кодексу України, а саме в Розділі XIX містяться кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової та санкції, тобто відповідальність, що передбачена за їх вчинення.

У частині 1 статті 401 Кримінального Кодексу України наводиться визначення військового злочину, за яким ним виступає передбачені цим розділом кримінальні правопорушення проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів [16].

Варто зазначити, що єдиного підходу до визначення поняття «воєнний злочин», як і визначення поняття «злочин проти людяності» в науковому товаристві серед дослідників немає. Кожний науковець додає та доповнює вже існуючі визначення чи то якимось чином їх видозмінює.

Так професор В.М. Лисик сформував визначення воєнного злочину, згідно з яким воєнним злочином виступає діяння, яке вчиняється суб'єктом міжнародного або внутрішньо національного збройного конфлікту (комбатантом) та прирівняними до них особами, або ж щодо них цивільними особами і полягає в грубому порушенні норм міжнародного гуманітарного права, проявляється в масовому та грубому порушенні прав та свобод осіб, які беруть участь у збройному конфлікті або ж осіб які не є учасниками бойових дій, але перебувають у районі їх проведення [17, с.120].

Воєнні злочини виходять за межі порушень міжнародного гуманітарного права і полягають також в інших порушеннях норм чи принципів

міжнародного права. Усі воєнні злочини в міжнародному праві об'єднані рядом спільних юридичних ознак:

1) усі ці злочини посягають на встановлений основними принципами міжнародного права та міжнародним гуманітарним правом порядок ведення збройних конфліктів міжнародного та неміжнародного (внутрішнього) характеру. Регламентований порядок ведення воєнних дій у збройних конфліктах є основною частиною інтересів забезпечення миру та безпеки людства;

2) перелік воєнних злочинів встановлений у документах міжнародного кримінального права.

Піддубна М.В. надає таке поняття воєнного злочину - «винне, суспільно небезпечне, протиправне та каране діяння, що полягає в порушенні встановлених основними принципами міжнародного права *juscogens*, міжнародним гуманітарним правом правил ведення збройних конфліктів міжнародного та неміжнародного характеру та злочинність яких визначена актами міжнародного кримінального права» [18]. На мою думку, викладене вище поняття повно характеризує та окреслює термін «воєнний злочин» у міжнародному праві.

Такі злочини, як геноцид, злочини проти людяності та воєнні злочини, викликають серйозне занепокоєння міжнародної спільноти.

Окрім руйнівних наслідків для відповідних осіб, ці злочини мають тривалий, дестабілізуючий вплив на безпеку громад, націй і регіонів протягом десятиліть після їх скоєння.

Відповідно до пункту 1 статті 8 Римського статуту Міжнародного кримінального суду, суд має юрисдикцію стосовно воєнних злочинів, зокрема у випадках, коли їх вчинено в рамках плану чи політики або в рамках широкомасштабного вчинення таких злочинів [9].

Римський Статут Міжнародного кримінального суду наводить повний перелік дій, що кваліфікуються як воєнні злочини.

Воєнні злочини визначені в статуті Міжнародного кримінального суду, який включає:

Грубі порушення Женевських конвенцій, такі як:

- Умисне вбивство або заподіяння сильних страждань чи тяжких ушкоджень тіла чи здоров'я;
- Катування або нелюдське поводження;
- Незаконне безпідставне знищення або привласнення майна;
- Примушування військовополоненого до служби у військах ворожої держави;
- Позбавлення військовополоненого права на справедливий суд;
- Незаконна депортація, ув'язнення або передача;
- Взяття заручників;
- Спрямування нападів на мирне населення;
- Спрямування нападів на гуманітарних працівників або миротворців ООН;
- Вбивство учасника бойових дій, що здався;
- Зловживання прапором перемир'я;
- Заселення окупованої території;
- Депортація жителів окупованої території;
- Використання отруйної зброї;
- Використання цивільних як щитів;
- Використання дітей-солдат;
- Стрільба по бойовому медику з чіткими знаками розрізнення.

В рамках неміжнародного конфлікту вирізняють такі дії, що підпадають під кваліфікацію воєнних злочинів:

- Вбивство, жорстоке або таке, що принижує гідність, поводження та катування;

- Спрямування нападів на цивільних, гуманітарних працівників або миротворців ООН;

У рамках міжнародного конфлікту діють:

- Взяття заручників;
- Смертна кара;
- Грабіж.

Згвалтування, сексуальне рабство, примусова проституція або примусова вагітність

З наведених положень статті 8 можна зробити висновок, що Римський статут Міжнародного кримінального суду досить широко розкриває дії, які кваліфікуються як воєнні злочини та які грубо порушують Женевські Конвенції 1949 року і посягають на встановлений міжнародний правопорядок, порушують правила, закони та звичаї ведення війни.

На відміну від воєнних злочинів, злочини проти людяності можуть бути скоєні лише проти цивільного населення.

Відповідно до положень Римського статуту Міжнародного кримінального суду, зокрема статті 7, яка визначає засади злочинів проти людяності. Для цілей цього Статуту «злочин проти людяності» означає будь-яке з таких діянь, коли вони вчиняються в рамках широкомасштабного або систематичного нападу, спрямованого проти будь-якого цивільного населення, і такий напад вчиняється усвідомлено. [9]. Такими діями є :

- вбивство;
- винищення;
- поневолення;
- Депортація або примусове переміщення населення;
- Ув'язнення або інше суворе позбавлення фізичної свободи в порушення основних норм міжнародного права;
- катування;

- Згвалтування, сексуальне рабство, примусова проституція, примусова вагітність, примусова стерилізація чи будь-яка інша форма сексуального насильства порівнянної тяжкості;
- Переслідування будь-якої ідентифікованої групи чи колективу за політичними, расовими, національними, етнічними, культурними, релігійними, гендерними ознаками, як визначено в пункті 3, або за іншими ознаками, які загально визнані як неприпустимі згідно з міжнародним правом, у зв'язку з будь-якими діями, згаданими в цьому параграфі або будь-який злочин, що підпадає під юрисдикцію Суду;
- Насильницьке зникнення осіб;
- Злочин апартеїду;
- Інші нелюдські дії подібного характеру, що навмисно спричиняють сильні страждання або серйозні тілесні чи психічні чи фізичні ушкодження.

Наведене вище визначення злочинів проти людяності фактично містить три елементи:

1. Фізичний елемент, який включає вчинення будь-яких із зазначених вище дій, таких як вбивство чи катування;
2. Контекстуальний елемент: «коли вчинено в рамках широкомасштабного або систематичного нападу, спрямованого проти будь-якого цивільного населення»; і
3. Ментальний елемент: «зі знанням нападу».

Ряд необхідних фізичних елементів дуже схожий на фізичні елементи, необхідні для злочинів геноциду та воєнних злочинів. Наприклад, «згвалтування, сексуальне рабство або примусова проституція» є одним із видів воєнних злочинів, які охоплюються Римським статутом, тоді як «вбивство членів групи» може становити геноцид.

Контекстуальний елемент вимагає, щоб злочини проти людяності вимагали широкомасштабного або систематичного насильства, яке не є

випадковим. Злочини проти людяності можна відрізнити від геноциду та воєнних злочинів шляхом детальнішого вивчення контекстуальних і психічних елементів.

Щоб встановити наявність воєнних злочинів, як зазначено в Римському статуті, необхідна низка загальних елементів, наприклад те, що «поведінка мала місце в контексті міжнародного збройного конфлікту та була пов'язана з ним». З іншого боку, злочини проти людяності не вимагають наявності збройного конфлікту або знання того, що збройний конфлікт мав місце. Воєнні злочини також вимагають, щоб жертва/жертви були захищені відповідно до однієї чи кількох Женевських конвенцій 1949 року, тоді як злочини проти людяності можуть бути спрямовані проти будь-якого цивільного населення.

Відповідно, злочини проти людяності - це злочини, що вчиняються під час широкомасштабного збройного нападу і здійснюються проти цивільного населення у таких формах - вбивство, винищення, поневолення, депортацію, ув'язнення, тортури, сексуальне насильство, переслідування або будь-які інші нелюдські дії чи бездіяльність, які вчиняються проти будь-якого цивільного населення чи будь-якої визначеної групи, і що під час і в місці її вчинення, є злочином проти людяності згідно з міжнародним звичаєвим правом або міжнародним конвенційним правом або в силу того, що воно є злочинним відповідно до загальних принципів права, визнаних співтовариством націй, незалежно від того, чи є воно порушенням закону, чинного в час і місці її вчинення.

Практика застосування положень МГП свідчить про те, що кожний злочин міжнародного характеру, до якого зокрема відносяться і воєнні злочини і злочини проти людяності характеризуються наявністю таких ознак:

- явна небезпека заподіяння шкоди встановленим нормам міжнародного правопорядку;
- протиправність вчинених дій;

- винність;
- індивідуальний підхід до визначення міри та виду відповідальності.

Відповідно, можна прийти до висновку, що склад кожного злочину міжнародного характеру представляє собою сукупність об'єктивних та суб'єктивних ознак, наявність яких свідчить про вчинення особою злочину проти міжнародного правопорядку. Значення складу є важливим, адже він полягає у правильній юридичній оцінці вчинених діянь та подальшому застосування норм міжнародного кримінального права. Міжнародним правопорядком у цьому контексті є результат впорядкованості міжнародних та суспільних відносин, що виникають, змінюються та існують при взаємодії учасників міжнародного права, які повинні дотримуватись норм та принципів міжнародного права задля врегулювання тих чи інших відносин між цими суб'єктами міжнародного права задля досягнення певних цілей та збереження і охорону прав і законних інтересів особи, які охороняються нормами міжнародного права, зокрема нормами МГП.

Чотири елементи відрізняють воєнні злочини від злочинів проти людяності. Воєнні злочини можуть бути скоєні лише під час збройного конфлікту, тоді як злочини проти людяності можуть бути скоєні як у воєнний, так і в мирний час. Крім того, злочин проти людяності може бути вчинено проти громадян будь-якої держави, у тому числі власних громадян цієї держави, якщо держава бере участь у нападі. Тоді як злочини проти людяності можуть бути скоєні лише проти цивільних осіб, а більшість військових злочинів можуть бути скоєні як проти цивільних осіб, так і проти ворожих комбатантів. Злочин проти людяності має бути вчинений як частина широкомасштабного чи систематичного нападу на цивільне населення; для військового злочину такої вимоги немає. Окремий акт може кваліфікуватися як воєнний злочин, але не як злочин проти людяності. Майже всі правопорушення, що лежать в основі, які можна кваліфікувати як злочини проти людяності, за наявності всіх інших умов також будуть вважатися воєнними злочинами, але зворотне не обов'язково

вірно. Воєнні злочини та злочини проти людяності вчиняються під час збройних конфліктів чи то міжнародного чи неміжнародного характеру. Якщо говорити щодо злочинів проти людяності, то головною ознакою, за якою вони кваліфікуються є їх широкомасштабність та систематичність вчинення, зокрема постійна періодичність нападів на цивільних осіб. Важкість порогу доказування воєнних злочинів є нижчим аніж злочинів проти людяності саме у зв'язку зі складністю кваліфікуючих ознак злочинів проти людяності, зазначених вище.

Відповідно до статті 1 Європейської конвенції про незастосування строків давності до злочинів проти людяності та воєнних злочинів від 25.01.1974, яка була ратифікована Україною 06.03.2008, кожна держава вживає всі можливі заходи з метою забезпечення незастосування строків давності у ході притягнення до кримінальної відповідальності за найтяжчі злочини проти міжнародного права – злочини проти людяності та воєнні злочини [19].

У міжнародному праві певні злочини не підлягають жодному строку давності. Це означає, що скільки б часу не минуло, проти осіб, які вчинили ці злочини, все одно можуть бути порушені судові провадження. Конкретне незастосування строку давності до воєнних злочинів стала нормою звичаєвого права.

Це відрізняється від певних національних правових систем, які мають обмеження давності для деяких чи всіх злочинів. Строки давності залежно від тяжкості злочину можуть варіюватися від одного до тридцяти років. Більшість національних законів передбачають таку форму для проступків (зазвичай визначаються як злочини, які караються ув'язненням до одного року) та правопорушень (зазвичай караються лише штрафами; у Сполученому Королівстві також відомі як злочини, які не підлягають арешту). Таким чином, кримінальне законодавство встановлює строк, різний для різних категорій злочинів, після закінчення якого всі судові дії припиняються і судове провадження стає неможливим.

На міжнародній арені незастосування строку давності стосується злочинів, які надзвичайно важко переслідувати одразу після їх вчинення. Особливо це стосується воєнних злочинів та злочинів проти людяності. Враховуючи контекст, у якому зазвичай вчиняються такі злочини, часто необхідно дочекатися зміни ситуації — припинення збройного конфлікту чи зміни політичного режиму в тій чи іншій державі, щоб на практиці стало можливим розпочати судове провадження. Незастосування строків давності запобігає тому, що найтяжчі злочини та злочини, які є досить складними у переслідуванні, залишаються безкарними.

Варто зазначити також, що строки давності не застосовуються до злочинів проти людяності та до воєнних злочинів, тобто мається на увазі невживаність встановленого положеннями міжнародного права строку, після закінчення якого виключається можливість притягнення до кримінальної відповідальності і застосування покарання за той чи інший злочин проти міжнародного права. Міжнародний кримінальний суд беззастережно користується принципом незастосування строків давності до вищезазначеної категорії злочинів. Цей принцип, зокрема, і ліг в основу діяльності міжнародних трибуналів.

Отже, воєнний злочин – це серйозне порушення норм міжнародного права, зокрема міжнародного гуманітарного права (порушення законів і звичаїв ведення війни), за вчинення яких передбачена кримінальна відповідальність, визначена джерелами національного та міжнародного права. Усі ці злочини посягають на встановлений основними принципами міжнародного права та міжнародним гуманітарним правом порядок ведення збройних конфліктів міжнародного та неміжнародного (внутрішнього) характеру. Регламентований порядок ведення воєнних дій у збройних конфліктах є основною частиною інтересів забезпечення миру та безпеки людства. Перелік воєнних злочинів встановлений у документах міжнародного кримінального права, зокрема у Статуті міжнародного кримінального суду, де визначено вичерпано перелік дій,

які підпадають під кваліфікацію воєнних злочинів. Злочини проти людяності - це злочини, що вчиняються під час широкомасштабного збройного нападу і здійснюються проти цивільного населення у таких формах - вбивство, винищення, поневолення, депортацію, ув'язнення, тортури, сексуальне насильство, переслідування або будь-які інші нелюдські дії чи бездіяльність, які вчиняються проти будь-якого цивільного населення чи будь-якої визначеної групи, і що під час і в місці її вчинення, є злочином проти людяності згідно з міжнародним звичаєвим правом або міжнародним конвенційним правом або в силу того, що воно є злочинним відповідно до загальних принципів права, визнаних співтовариством націй, незалежно від того, чи є воно порушенням закону, чинного в час і місце її вчинення.

Існують такі відмінності воєнних злочинів від злочинів проти людяності. Воєнні злочини можуть бути скоєні лише під час збройного конфлікту, тоді як злочини проти людяності можуть бути скоєні як у воєнний, так і в мирний час. Крім того, злочин проти людяності може бути вчинено проти громадян будь-якої держави, у тому числі власних громадян цієї держави, якщо держава бере участь у нападі. Тоді як злочини проти людяності можуть бути скоєні лише проти цивільних осіб, а більшість військових злочинів можуть бути скоєні як проти цивільних осіб, так і проти ворожих комбатантів. Злочин проти людяності має бути вчинений як частина широкомасштабного чи систематичного нападу на цивільне населення; для військового злочину такої вимоги немає. Окремий акт може кваліфікуватися як воєнний злочин, але не як злочин проти людяності. Майже всі правопорушення, що лежать в основі, які можна кваліфікувати як злочини проти людяності, за наявності всіх інших умов також будуть вважатися воєнними злочинами, але зворотне не обов'язково вірно. Воєнні злочини та злочини проти людяності вчиняються під час збройних конфліктів чи то міжнародного чи неміжнародного характеру. Якщо говорити щодо злочинів проти людяності, то головною ознакою, за якою вони кваліфікуються є їх широкомасштабність та систематичність вчинення, зокрема

постійна періодичність нападів на цивільних осіб. Важкість порогу доказування воєнних злочинів є нижчим аніж злочинів проти людяності саме у зв'язку зі складністю кваліфікуючих ознак злочинів проти людяності, зазначених вище.

2.2. Підходи до класифікації воєнних злочинів та злочинів проти людяності у міжнародному праві.

Першим підходом до класифікації воєнних злочинів є відповідно до положень Римського статуту Міжнародного кримінального суду воєнні злочини поділяються на дві категорії:

- злочини у ході збройного конфлікту міжнародного характеру, тобто такого конфлікту, де сторонами є два різні суб'єкти міжнародного права, які застосовують збройну силу один проти одного;
- злочини у ході збройного конфлікту неміжнародного характеру, тобто конфлікту всередині однієї держави.

Поняття збройного конфлікту міжнародного характеру викладено в ст. 2, яка є загальною для всіх Женевських конвенцій 1949 року: «На додаток до положень, які втілюються в мирний час, ця Конвенція застосовується до всіх випадків оголошеної війни чи будь-якого іншого збройного конфлікту, що може виникнути між двома чи більше Високими Договірними Сторонами, навіть якщо одна з них не визнає стану війни. Конвенція також застосовується до всіх випадків часткової або цілковитої окупації Високої Договірної Сторони, навіть якщо ця окупація не натрапляє на жодний збройний спротив...» [20]. Виходячи з наведених вище положень, стверджуємо, що міжнародний збройний конфлікт має місце, коли між державами існує застосування збройної сили, незалежно від порогу такої сили, оголошення чи не оголошення війни, введення воєнного стану чи ні.

На відміну від збройного конфлікту міжнародного характеру, міжнародний збройний конфлікт неміжнародного характеру характеризується наявністю тривалого збройного насильства та досягнення порогу такого насильства, а також факт того, що одна сторона з двостороннього протистояння є по собі організованою збройною групою. Збройні конфлікти неміжнародного характеру бувають двох різновидів: коли організована збройна група не має контролю над територією – ст.3 ЖК, і коли вона такий контроль вже здійснює –

тоді застосовується як ст. 3 ЖК, так і ДП II. До обох видів НМЗК в однаковій мірі застосовне Звичаєве МГП та ст.8 Римського Статуту, якщо держава, на території якої відбувається конфлікт, є його стороною. Визначення НМЗК міститься тільки у ст. 1 ДП II (ст. 3 ЖК його не має) – це всі збройні конфлікти, що відбуваються на території будь-якої держави між її збройними силами чи іншими організованими збройними групами, які, знаходячись під відповідальним командуванням, здійснюють такий контроль над частиною її території, який дозволяє їм реалізовувати безперервні й узгоджені військові дії та застосовувати положення ДП II. [1, с.144].

Визначення порогу, який відрізняє ситуації внутрішніх заворушень або напруженості від ситуацій міжнародного збройного конфлікту, є важливою політичною та правовою проблемою, оскільки саме визначення міжнародного збройного конфлікту є причиною імплементації гуманітарного права. Цей закон дозволяє встановити межі застосування сили з боку держави та відкриває право на допомогу та захист для жертв цих ситуацій. Це також дозволяє пом'якшити сильну правову асиметрію, яка характеризує такі ситуації.

Визначення та кваліфікація міжнародного збройного конфлікту є важливими, оскільки вони дозволяють застосовувати норми конвенційного гуманітарного та звичаєвого права, що стосуються міжнародних збройних конфліктів. Саме інтенсивність бойових дій та організація озброєних груп відрізняє конфлікт від ситуації внутрішніх заворушень або напруженості. Ці об'єктивні критерії мають на меті уникнути того, щоб відповідна держава заперечувала існування збройного конфлікту на своїй території, щоб звільнитися від дотримання гуманітарного права під час застосування збройної сили.

Кваліфікація конфлікту не належить сторонам конфлікту, а залежить від об'єктивних критеріїв, встановлених Женевськими конвенціями та Додатковими протоколами до них.

Неміжнародний збройний конфлікт може бути інтернаціоналізованим, якщо недержавне збройне угруповання фактично діє під контролем або від імені іноземної держави.

Ситуації внутрішніх заворушень або напруженості, такі як заворушення, окремі та акти насильства та інші аналогічні акти, не вважаються збройними конфліктами. Однак навіть у таких ситуаціях фундаментальні гарантії, що містяться в основних принципах прав людини та в принципах спільної статті 3 Женевських конвенцій, все ще застосовуються.

За іншим підходом до класифікації воєнні злочини можна розділити на такі види:

- a. грубі порушення Женевських конвенцій або Додаткових протоколів до Женевських конвенцій;
- b. порушення Гаазької конвенції;
- v. порушення звичаїв війни.

Проте сьогодні багато положень Додаткового протоколу II 1977 р. все ж визнаються звичаєвим міжнародним правом як заборони, які передбачають індивідуальну кримінальну відповідальність, якщо порушення вчиняються під час внутрішніх збройних конфліктів. Порушення багатьох положень Додаткового протоколу II 1977 року, вчинені окремими членами сторони внутрішнього конфлікту, є кримінальними злочинами згідно з міжнародним правом.

Термін «воєнний злочин» можна розглядати як у широкому, так і у вузькому, технічному значенні. У широкому сенсі «воєнні злочини» включають усі порушення міжнародного права у зв'язку зі збройним конфліктом, за які особи можуть бути притягнуті до відповідальності та покарані, включаючи злочини проти миру, злочини проти людства та геноцид. У вузькому

технічному сенсі «воєнні злочини» — це порушення законів і звичаїв війни. [21].

Основою сучасного міжнародного гуманітарного права є Женевська та Гаазька конвенції. Їхні положення часто накладаються та доповнюють одне одного. Вони чітко розрізняють тих, на кого можна нападати (ворожі армії), і тих, на кого нападати суворо заборонено (цивільне населення, за винятком тих, хто бере в руки зброю і бере безпосередню участь у бойових діях). Конвенції захищають осіб, які більше не можуть брати участь у війні (військовополонених і поранених), а також тих, хто надає медичну допомогу (лікарів і фельдшерів). Конвенції регулюють, яку зброю можна, а яку заборонити використовувати під час збройного конфлікту.

Воєнні злочини також можна розділити на три категорії:

- Традиційні воєнні злочини, які є діями, що порушують звичайну практику воєнного часу.
- Злочини проти миру, які є актами ворожих військових дій проти суверенної країни, яка не займається самообороною.
- Злочини проти людяності, які є діями, що передбачають поневолення, переслідування, жорстокість або вбивство некомбатантів або винищення певних груп людей.

Після Другої світової війни Міжнародний воєнний трибунал, також відомий як «Нюрнберзький трибунал», був заснований США, Великою Британією, Радянським Союзом і Францією за угодою для судового переслідування та покарання воєнних злочинців. Передбачалося покарати злочинців за чотири основні категорії злочинів і «Злочини проти людяності» (які шокували совість людства своїми масштабами). Хартія перераховувала такі дії як «злочини проти людяності»:

- вбивство;
- винищення;

- поневолення;
- депортація;
- інші нелюдські дії, вчинені проти будь-якого цивільного населення;
- переслідування за політичними, расовими чи релігійними мотивами;
- коли такі дії вчиняються у зв'язку з будь-яким злочином проти миру або у зв'язку з воєнним злочином.

Також до злочинів проти людяності можна віднести і такий міжнародний злочин як агресія, визначення якої дала ООН в 1974 р., а також рабство і работоргівля. У проекті до зазначених злочинів віднесено агресію, погрозу агресією, втручання у внутрішні або зовнішні справи держави, колоніальне панування та інші форми іноземного панування, геноцид, апартеїд, систематичне і масове порушення прав людини, виключно серйозні воєнні злочини, умисну і серйозну шкоду навколишньому середовищу, міжнародний тероризм тощо [22]. Також зазначимо, що на міжнародному рівні терористичні акти переслідуються як воєнні злочини та/або злочини проти людства.

Те, що відрізняє злочини проти людяності від звичайних злочинів, скоєних випадково, чи ізольовано, полягає в масштабах і способах їх здійснення. Щоб кваліфікувати як злочин проти людяності, вищезазначені дії мають здійснюватися у великому масштабі (чи географічно, чи за кількістю жертв) і систематично з метою досягнення державних чи організаційних цілей. Крім того, для визнання злочинця винним у вчиненні злочину проти людяності він повинен діяти, усвідомлюючи, що його дія була частиною нападу на дане цивільне населення.

Підбиваючи підсумки можна зазначити, що існують різні підходи до класифікації як воєнних злочинів, так і злочинів проти людяності. За однією із класифікацій воєнні злочини можна розділити на такі види:

а. грубі порушення Женевських конвенцій або Додаткових протоколів до Женевських конвенцій;

б. порушення Гаазької конвенції;

в. порушення звичаїв війни.

В свою чергу «злочини проти людяності» – це такі злочини проти засад міжнародного права, що стосуються конкретних злочинів, вчинених у контексті широкомасштабного нападу на цивільних осіб, незалежно від їх національності у ході тієї чи іншої політики держави. Вбивства, винищення, поневолення, депортація та інші нелюдські дії, а також дії, вчинені проти будь-якого цивільного населення до або під час війни; або переслідування за політичними, расовими або релігійними мотивами під час виконання або у зв'язку з будь-яким злочином.

2.3. Масові порушення прав людини внаслідок збройної агресії РФ проти України за вчинення воєнних злочинів та злочинів проти людяності.

Варварська та загарбницька війна російської федерації вже протягом восьми місяців приводить до десятків, а то й сотні тисяч випадків порушення прав людини. Найтяжчі міжнародні злочини, що порушують всі основоположні права особи, навіть під час збройного конфлікту, вчиняються росією по всій території України, проте найчисельніші – на окупованих українських територіях російськими збройними силами та іншими військовими формуваннями, зокрема і приватними воєнними компаніями та найманцями з інших країн. Україна проводить досить вдалі контр наступальні дії, внаслідок яких звільняє населенні пункти та області, що були взяті під контроль росією.

10 грудня 1948 р. Генеральна Асамблея ООН затвердила Загальну декларацію прав людини, завдяки якій права людини отримали своє закріплення та обґрунтування в міжнародному праві, як єдиний стандарт для всього міжнародного співтовариства. Деякі права людини можуть порушуватись під час збройного конфлікту, а саме: право на вільне пересування (шляхом заборони виїзду чоловіків, які належать до осіб призовного віку закордон; встановлення комендантської години тощо); право на свободу мирних зборів і асоціацій (під час дії воєнного стану заборонено збиратись на збори, акції, протести, інші масові заходи); право на вибори – обирати і бути обраним (відповідно до частини першої статті 19 Закону України "Про правовий режим воєнного стану" в умовах воєнного стану забороняється проведення виборів Президента України, а також народних депутатів до Верховної Ради України та виборів на місцях в органи місцевого самоврядування [23]) тощо.

Відтак, після звільнення окупованої частини Київської, Чернігівської, Сумської області, на початку квітня, світ вперше жажнувся від побачених кадрів масових воєнних злочинів, злочинів проти людяності та сотень порушень прав людини. Комісар Ради Європи з прав людини опублікувала меморандум про

наслідки війни в Україні для прав людини. В тексті цього міжнародного документа йдеться про те, що напад російської федерації на територію України призвів до серйозних і масових порушень прав людини та встановлених норм міжнародного гуманітарного права, що в свою чергу призвело до катастрофічних наслідків реалізації основоположних прав людини, зокрема і найбільш незахищену і вкрай охоронювану категорію – дітей. В меморандумі Ради Європи висвітлюються конкретні порушення прав людини на конкретних прикладах. Так, в тексті меморандуму йдеться про порушення права на життя - свавільні страти, розстріл осіб в спину, розстріл осіб із зв'язаними за спиною руками, насильницькі зникнення та ряд інших, розстріл цивільних автомобілів з дітьми та жінками, зокрема й вагітними; порушення прав власності – масові руйнування цивільної інфраструктури (житлових будинків, багатоквартирних будинків, інших приміщень тощо); тортури, жорстоке поводження, сексуальне насильство жінок, підлітків та дітей, порушення права на свободу та недоторканість – викрадення осіб, свавільне утримання під вартою та в кімнатах для тортур. Станом на 8 жовтня 2022 року від війни постраждали 1211 дітей, 421 дитина загинула. На початок вересня в місті Маріуполь задокументовано 87 тисяч загиблих цивільних осіб.

Європейський парламент ухвалив резолюцію щодо засудження насильницької депортації українців на територію російської федерації, зокрема вивезення жінок і дітей, а також дітей без супроводу батьків чи дорослих, створення фільтраційних таборів. Президент України Володимир Зеленський заявив про 2 мільйона осіб, серед яких кілька сотень тисяч дітей, що були депортовані з тимчасово окупованих територій України. Стаття 49 Женевської конвенції про захист жертв війни від 1949 року та стаття 85 Додаткового протоколу 1 до Женевських конвенцій визначають ці дії як злочин та порушення міжнародного гуманітарного права. Два вищезазначені міжнародні акти містять пряму заборону щодо примусового переселення цивільного населення на територію окупаційної держави з окупованих територій.

Наступним кричущим порушенням норм міжнародного права, та й в цілому тверезого глузду є захоплення атомних електростанцій, зокрема Чорнобильської АЕС та Запорізької АЕС, а також обстріл території Південноукраїнської АЕС за 200 метрів до реакторів. Російські окупанти своїми діями порушують такі міжнародні договори – Договір про нерозповсюдження ядерної зброї та Міжнародну Конвенцію про боротьбу з актами ядерного тероризму. Обстріли зазначених вище АЕС, захоплення їх працівників в заручники та насильницькі дії щодо них, зберігання боєприпасів, зброї, військової техніки на територіях АЕС та здійснення їх обстрілу з ракетних комплексів ставить під загрозу мільйони людей, їх життя, здоров'я. Варто зазначити, що ядерний шантаж, викликаний захопленням атомних станцій ставить під загрозу не лише українській народ, а й більшу частину Європи, а разом із нею і саму росію та білорусь, яка також є учасницею збройного конфлікту проти України. Окрім цього, російські війська обстрілюють нафтобази, газопроводи, що становить загрозу людству у зв'язку з можливим виникненням екологічної катастрофи.

Варто зазначити, що серед інших, росія порушує право на особисте та приватне життя, зокрема російські військовослужбовці проводять обшук цивільних об'єктів приватної власності (житлові будинки, квартири та інші), обшук бізнесу, здійснюють позбавлення громадян житла та примусове їх виселення, здійснюють тиск, в тому числі й збройний з метою примушування до отримання російських паспортів.

В звільненому місті Ізюм, що на Харківщині, в якому точилися бої з самого початку повномасштабного вторгнення, знайшли масове поховання щонайменше 450 осіб, серед яких жінки, діти, військовослужбовці, цілі сім'ї. Захороненні особи всі з наявними ознаками насильницької смерті, частина з них закатовані.

У населених районах потрібно уникати застосування зброї вибухової дії з широкою зоною ураження через значну ймовірність її невивіркованої дії. До зброї з широкою зоною ураження належать:

- а) боеприпаси з великим радіусом вибуху, як-от великі бомби або ракети;
- б) зброя, що має тенденцію до неточної доставки боеприпасу до цілі, як-от некерована зброя непрямого наведення, включно з артилерією та мінометами; та
- в) зброя, призначена для доставки боеприпасів на велику відстань, як-от реактивні системи залпового вогню (РСЗВ) та касетні боеприпаси.

УВКПЛ стурбоване тим, що Збройні сили Російської Федерації широко застосовували зброю вибухової дії з широкою зоною ураження в населених районах, включно з обстрілами з важкої артилерії, а також здійснювали ракетні та повітряні удари. Більшість випадків загибелі або поранення цивільних осіб і пошкодження цивільних об'єктів, зафіксованих ММПЛУ, були спричинені застосуванням такої зброї. [25].

Застосування Російською Федерацією вибухової зброї широкого радіусу дії в населених пунктах стало джерелом величезної шкоди та страждань для цивільного населення. Комісія на власні очі спостерігала за збитками, завданими вибуховою зброєю житловим будинкам та інфраструктурі, включаючи школи та лікарні. У Харкові та Харківській області вибуховою зброєю спустошені цілі райони міста. За даними Управління Верховного комісара з прав людини, більшість зареєстрованих смертей були спричинені такою зброєю. Це спустошення було одним із факторів, що пояснюють, чому третина українського населення була змушена тікати.

Ряд атак було здійснено без розрізнення між цивільними та комбатантами. Це включало деякі атаки з використанням касетних боеприпасів або реактивних систем залпового вогню та авіаудари по населених пунктах. Комісію вразила велика кількість страт у відвіданих районах. Зараз

розслідування таких смертей проводилось у 16 містах і селищах. Він також отримав достовірні заяви щодо багатьох інших випадків страт, які він надалі документував. Загальні елементи таких злочинів включали попереднє затримання жертв, а також видимі сліди страти на тілах, такі як зв'язані за спиною руки, вогнепальні поранення голови та перерізи горла.

Свідки надали послідовні розповіді про жорстоке поводження та катування під час незаконного ув'язнення. Співрозмовники розповідали про побиття, ураження електричним струмом, примусове роздягання та інші види порушень у слідчих ізоляторах. Після переведення під варту в Російській Федерації деякі жертви зникли безвісти. У чотирьох досліджених районах Комісія опрацювала два випадки жорстокого поводження з військовослужбовцями Російської Федерації з боку українських військових. Незважаючи на невелику кількість таких випадків, вони продовжували бути предметом уваги Комісії.

Проведення так званих референдумів на окупованих росією українських територіях Херсонської, Запорізької, Луганської та Донецької областей також є порушенням ряду міжнародних договорів, серед яких IV Женевська конвенція, яка визначає непорушність прав населення окупованих територій; ст. 43 Гаазької конвенції про закони та звичаї війни на суходолі 1907 року, яка затверджує, що держава-окупант має максимально дотримуватися національних законів окупованої держави, а Конституція України визначає, що виключно проведенням голосування на всеукраїнському референдумі вирішуються питання про зміну території України. Окупаційні, так звані органи влади, в згаданих вище областях порушують базове право особи на вибір та управління своєю державою безпосередньо чи через вільно обраних представників, що передбачене Загальною декларацією прав людини. Проведення таких псевдо референдумів під дулами автоматів є нікчемними з огляду норм міжнародного права та не створюють жодних правових наслідків. Постановою Центральної виборчої комісії від 27 вересня 2022 року № 101 «Про

нікчемність псевдореферендумів на тимчасово окупованих територіях України» ЦВК постановила засудити протиправну організацію та проведення 23 - 27 вересня 2022 року окупаційними адміністраціями російської федерації на тимчасово окупованих частинах територій Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей псевдореферендумів, а будь-які їх нікчемні результати не визнавати. 2. Закликати іноземні держави та міжнародні організації засудити дії російської федерації та її окупаційних адміністрацій щодо організації та проведення в Україні псевдореферендумів на тимчасово окупованих частинах територій Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей стосовно їх приєднання до російської федерації, не визнавати жодних результатів таких псевдореферендумів, а також сприяти якнайшвидшому припиненню росією окупації українських територій. [26].

Країна-агресор, поміж іншого, блокує та обстрілює українські порти, якими має відбуватися вивезення сільськогосподарської продукції, завдає ракетних ударів по елеваторам з зерном, знищує аграрну інфраструктуру, спалює поля на тимчасово окупованих територіях, здійснює крадіжку українського зерна, переправляючи його на свої території. Росія вивозить не лише зерно, що призначалось для покриття потреб українців, а також те, що Україна експортує до країн Африки, Азії, країн Європи. Використання голоду як зброї проти мирного населення є воєнним злочином, за який, серед інших, будуть нести відповідальність військовослужбовці РФ та їх вище політичне керівництво і військове командування.

Окупаційна влада не може примушувати населення окупованих територій служити у своїх збройних силах або допоміжних підрозділах, а також примушувати до надання відомостей про армію й оборонні засоби іншої воюючої держави, змушувати складати присягу на вірність державі-окупанту. Особи, яким понад 18 років, можуть бути направлені на примусові роботи, якщо це необхідно для потреб окупаційної армії або пов'язано з діяльністю комунальних підприємств, забезпеченням населення харчуванням, житлом,

одягом, транспортом, медичною допомогою. Окупаційна адміністрація повинна поважати честь і гідність, права та релігійні переконання населення зайнятих територій [27, с.310]. Президент рф владимир путин підписав закон про часткову мобілізацію в росії. Цей крок дозволить йому мобілізувати осіб з окупованого Криму та інших «ново приєднаних» українських територій. З територій окупованих Луганщини і Донеччини росія почала мобілізацію ще з 24 лютого 2022 року. Присутність мобілізованих з так званих «лнр» та «днр» підтверджується взяттям в полон Збройними Силами України таких осіб, даними української розвідки та свідченнями «на місцях».

Міжнародні стандарти в галузі прав людини демонструють фактично однозначне ставлення до війни та будь-яких збройних конфліктів. Протягом останнього століття, усвідомлюючи вкрай негативні наслідки, як міжнародних, так і внутрішніх збройних конфліктів, було укладено значну кількість міжнародних договорів, які забороняють війну. Але з того часу, на жаль, кількість збройних конфліктів на земній кулі не зменшилась, а навпаки неспинно зростає. Тому норми міжнародного права, які регламентують правила ведення воєнних дій, ставлення до учасників збройного конфлікту, мирного населення, культурних цінностей, навколишнього середовища є актуальними та використовуються донині [27, с.295-296].

ЄСПЛ висловився щодо юрисдикції у випадку активної фази збройного конфлікту. Це не означає, що Конвенція взагалі не застосовується в умовах збройного конфлікту – позиція ЄСПЛ стосується окремого періоду і території, де відбуваються активні бойові зіткнення і ведуться бойові дії. На інших територіях, включаючи окуповані території Конвенція продовжує застосовуватись.

Однак відсутність юрисдикції не позбавляє особу людських прав і свобод. Більше того, навіть якщо Конвенція не застосовується в умовах активних бойових дій, існують інші міжнародно-правові документи, що є обов'язковими як для України, так і для країни-агресора, а саме Міжнародний пакт про

громадянські і політичні права, що містить подібні положення і питання застосування якого в умовах активних бойових дій не було заперечено відповідними статутними органами. Таким чином, застосування положень Міжнародного пакту про громадянські і політичні права не обмежується лише мирним часом чи територією окремої держави. Завдання шкоди майну, життю та здоров'ю під час бойових дій має наслідком виникнення обов'язку відшкодування. [28].

Наступні міжнародні договори закріплюють основні права людини - Загальна декларація прав людини, прийнята в 1948 році Генеральною Асамблеєю ООН; Міжнародний пакт про громадянські і політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, який було прийнято задля доповнення тих основоположних прав і свобод, що закріплені в Загальній декларації прав людини; Конвенція про права дитини від 1989 року; Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 1965 року; Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 1979 року; Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують людську гідність, видів поведження і покарання від 1984 року.

Отже, росія, як постійний член Ради Безпеки ООН, в XXI столітті вдається до варварських, середньовічних та кровопролитних дій на території України, які масово порушують принципи Загальної декларації прав людини, основоположні права і свободи, серед яких найцінніше і одночасно найуразливіше – право на життя. Комісар Ради Європи з прав людини опублікувала меморандум про наслідки війни в Україні для прав людини. В тексті цього міжнародного документа йдеться про те, що напад російської федерації на територію України призвів до серйозних і масових порушень прав людини та міжнародного гуманітарного права, що в свою чергу призвело до катастрофічних наслідків реалізації основоположних прав людини, зокрема і найбільш незахищену і вкрай охоронювану категорію – дітей. В меморандумі Ради Європи висвітлюються конкретні порушення прав людини на конкретних

прикладі. Так, в тексті меморандуму йдеться про порушення права на життя - свавільні страти, розстріл осіб в спину, розстріл осіб із зв'язаними за спиною руками, насильницькі зникнення та ряд інших, розстріл цивільних автомобілів з дітьми та жінками, зокрема й вагітними; порушення прав власності – масові руйнування цивільної інфраструктури (житлових будинків, багатоквартирних будинків, інших приміщень тощо); тортури, жорстоке поводження, сексуальне насильство жінок, підлітків та дітей, порушення права на свободу та недоторканість – викрадення осіб, свавільне утримання під вартою та в кімнатах для тортур, а також численні спроби викликати ряд екологічних катастроф, гуманітарних криз та ризиків підривів атомних електростанцій на території України.

РОЗДІЛ 3. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВЧИНЕННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ ТА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ

3.1. Притягнення рф до відповідальності за вчинення воєнних злочинів та злочинів проти людяності відповідно до норм міжнародного права

24 лютого 2022 року російська федерація розпочала повномасштабний наступ на територію України, розв'язавши найкривавішу війну на європейському континенті після закінчення Другої світової війни. Міжнародний збройний конфлікт, викликаний агресією росії проти України вже протягом 8 місяців призводить до небачених проявів жорсткості, насилля проти цивільного населення та є передумовою вчинення тисячі воєнних злочинів та злочинів проти людяності. Кожний, хто віддавав наказ про початок наступу, хто віддавав накази про обстріл цивільних об'єктів та цивільної інфраструктури, хто виконував ці злочинні накази понесе відповідальність відповідно до норм міжнародного права. Вчиняючи ці злочини, росія розраховує на перетягування світових лідерів на свій бік, на свою перемогу і відповідно на безкарність. З огляду на історичну ретроспективу світове співтовариство дозволило кремлівському терористичному режиму здійснити окупацію Придністров'я, спровокувати Абхазьку війну, розпочати першу російсько-чеченську війну, а згодом і другу російсько-чеченську війну, вторгнення до Грузії та початок російсько-грузинської війни, вторгнення росії до Сирії, окупація українського півострову Крим, і пізніше початок війни на Донбасі та на Луганщині і насамкінець повномасштабне вторгнення на територію України з суші, моря, повітря. Особисто я вважаю, що відсутність відповідальності росії на міжнародній арені за таку кількість порушень основоположних свобод та принципів, які гарантуються міжнародним співтовариством, правом та створені людством на основі тих історичних подій та помилок, що існували, призвело росію та путінський режим до відчуття всездозволеності, відсутності покарання та жодної відповідальності.

Продовження світовим співтовариством провадження «business as usual» з російською федерацією, нафтової та газової залежності від країни-агресора, країни-окупанта та країни-терориста стали передумовою для вчинення тієї кількості злочинів проти людяності, воєнних злочинів, злочину геноциду та злочину агресії проти України та проти її громадян, які за 30 років своєї незалежності не мали з жодною країною у світі збройних протистоянь та показали світові, що відмовляються від ядерної зброї за Будапештським меморандумом заради досягнення цілі мирного міжнародного співіснування.

Відповідальність є надважливою категорією у міжнародному праві, основоположним та найдавнішим його інститутом. Категорія відповідальності є необхідною передумовою функціонування міжнародного права як такого, а також забезпечення миру та функціонування світового правопорядку. Кожна правова система однією з гарантій дотримання прав і свобод визначає юридичну відповідальність як стримуючий чинник та засіб впливу та виду покарання.

Права, надані державам за міжнародним правом, передбачають обов'язки. Держави несуть відповідальність за порушення своїх зобов'язань за умови, що це порушення приписується самій державі. Держава несе відповідальність за прямі порушення міжнародного права, наприклад, порушення договору або порушення території іншої держави. Держава також несе відповідальність за порушення, вчинені її внутрішніми установами, незважаючи на те, що вони визначаються її внутрішнім законодавством; суб'єктами та особами, які здійснюють державні повноваження; а також особами, які діють під керівництвом або контролем держави. Ці обов'язки існують, навіть якщо органи чи організація перевищили свої повноваження. Крім того, держава несе міжнародну відповідальність за приватну діяльність осіб у тій мірі, в якій вони згодом установлені державою. У 1979 році, наприклад, уряд Ірану офіційно підтримав захоплення посольства США бойовиками та подальше утримання дипломатів та інших співробітників посольства як заручників. Держава не несе

міжнародної відповідальності, якщо її поведінка вимагалася імперативною нормою загального міжнародного права, якщо вона була вжита відповідно до права на самооборону відповідно до Статуту ООН, якщо вона являла собою законний захід тиску на іншу державу, щоб вона підкорилася зі своїми міжнародними зобов'язаннями, якщо воно було вжито внаслідок формажорних обставин (франц. «більша сила») поза контролем держави, якщо їх не можна було обґрунтовано уникнути, щоб врятувати життя, або якщо це становило лише засіб захисту суттєвих інтересів держави від серйозної та неминучої небезпеки, якщо не було порушено суттєвих інтересів держав, щодо яких існує зобов'язання (або міжнародної спільноти). Держава повинна повністю відшкодувати будь-які збитки, заподіяні незаконними діями, за які вона несе міжнародну відповідальність. Відшкодування складається з відновлення початкової ситуації, якщо це можливо, компенсації, якщо це неможливо, або сатисфакції (тобто, визнання та вибачення за порушення), якщо ні те, ні інше неможливо. Одним із суперечливих аспектів міжнародного права є припущення, висловлене Комісією міжнародного права в її проекті про відповідальність держав 1996 року, що держави можуть нести відповідальність за «міжнародні злочини» (включно з міжнародно-протиправними діями, спричиненими порушенням державою міжнародне зобов'язання, настільки важливе для захисту основних інтересів міжнародного співтовариства, що його порушення визнається цією спільнотою злочином). Наведені приклади включали агресію, колоніальне панування та геноцид. На додаток до аргументу про те, що держави (на відміну від окремих осіб) не можуть бути винними у злочинах як таких, виникли серйозні проблеми визначення, і було занепокоєння щодо наслідків таких злочинів для держав. Відповідно, у своїх проектах статей, остаточно прийнятих у 2001 році, Комісія міжнародного права відмовилася від цього підходу, що викликає політичні розбіжності, але зберегла ідею більш серйозної форми міжнародного правопорушення. Комісія наголосила на концепції серйозних порушень зобов'язань, що впливають з імперативної норми міжнародного права (тобто норм *jus cogens* або тих, які вважаються

важливими для захисту основоположних міжнародних інтересів). За таких обставин усі держави зобов'язані не визнавати таку ситуацію та співпрацювати для її припинення.

Неспроможність попередити військову агресію росії, не введення запобіжних санкцій проти країни-агресора світовим співтовариством дали можливість зрозуміти, що всі наявні способи, інститути, інституції є застарілими і не здатні справлятися з викликами, що стоять перед ними. Отже, на дипломатичному фронті Україна повинна створювати нові способи та засоби, вибудовувати нові шляхи притягнення до відповідальності усіх причетних за вчинення воєнних злочинів та злочинів проти людяності.

Міжнародний кримінальний суд – перший постійно діючий міжнародний кримінальний орган, який був створений для притягнення осіб до відповідальності за вчинення найтяжчих злочинів проти міжнародного права. Хоча Україна і не ратифікувала Римський статут, але вона визнала частково юрисдикцію суду стосовно міжнародних злочинів відповідно до статті 12 Статуту.

Суб'єктом міжнародної кримінальної відповідальності відповідно до Статуту Міжнародного кримінального суду є індивіди, які вчинили міжнародні злочини і не були притягнені до кримінальної відповідальності на національному рівні. Юрисдикції МКС підлягають особи, які займають найвищі посади в системі органів державної влади та управління (головнокомандуючі, міністри оборони, командуючі арміями). Офіційний статус глави держави, члена парламенту, уряду або обраного представника жодним чином не звільняє особу від переслідування або кримінальної відповідальності. Керівники і військові командири можуть нести відповідальність за кримінальні правопорушення, вчинені особами, які перебувають під їх ефективним командуванням і контролем або ефективною владою та контролем. Принцип компліментарності закріплений у Преамбулі і ст. 1, 17–20 Римського статуту МКС, Правилах відбору справ і пріоритетів 2016

(Policy Paper on Case Selection and Prioritisation, 2016) і Правилах попереднього розслідування 2013 р. (Policy Paper on Preliminary Examinations, 2013). [29]. Отже, юрисдикція МКС домінує над національною правовою юрисдикцією.

Прокурор Міжнародного кримінального суду після звернення 43 країн-учасниць Римського статуту розпочав кримінальне розслідування та збір доказів вчинення злочинів на території України, що підпадають під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду. Якісний та фаховий збір доказів міжнародними та українськими слідчими особами є важливою передумовою для притягнення винних до відповідальності.

Притягнення до відповідальності Міжнародним кримінальним судом до персональної відповідальності є можливим, незважаючи на статус, посаду, імунітет осіб, винних у вчиненні злочинів проти міжнародного права.

Нині відомо декілька інституційних моделей заснування, формування, правового регулювання, організації і діяльності органів міжнародного кримінального правосуддя. О.Г. Волеводз розглядає основні типи (моделі) органів міжнародного кримінального правосуддя, виокремлюючи чотири основні:

- 1) міжнародні кримінальні трибунали ad hoc, створені Радою Безпеки ООН;
- 2) змішані (гібридні) трибунали (суди);
- 3) національні суди, до юрисдикції яких належать розгляд справ про міжнародні злочини за участю міжнародних суддів та інших учасників кримінального судочинства;
- 4) Міжнародний кримінальний суд.

А.Р. Каюмова акцентує увагу на окремих моделях і аналізує діяльність «змішаних» (гібридних) трибуналів та «інтернаціоналізованих» судів.

Грунтовне дослідження міжнародної кримінальної юстиції здійснив професор О.М. Солоненко. Він виокремлює п'ять основних етапів становлення інституту міжнародної кримінальної юстиції, детально характеризуючи організаційні, структурні та юрисдикційні аспекти судових органів міжнародної юстиції, і представляє систему міжнародної кримінальної юстиції таким чином:

- 1) міжнародні військові трибунали (Нюрнберзький та Токійський);
- 2) міжнародні кримінальні трибунали *ad hoc*, створені Радою Безпеки на підставі Глави VII Статуту ООН (МТКЮ, МТР, Міжнародний залишковий механізм для Міжнародних кримінальних трибуналів);
- 3) змішані (гібридні) міжнародні органи кримінальної юстиції, створені на підставі договорів між державами й ООН (Спеціальний суд по С'єрра-Леоне, Спеціальний суд по Лівану, колегії з винятковою юрисдикцією щодо серйозних кримінальних злочинів у Східному Тиморі);
- 4) квазі-міжнародні суди – національні суди, до юрисдикції яких спеціальними рішеннями віднесено правосуддя у справах про міжнародні злочини з участю міжнародних суддів та інших учасників кримінального судочинства (Надзвичайні палати у судах Камбоджі);
- 5) постійно діючі міжнародні органи кримінальної юстиції, створені на договірній основі (Міжнародний кримінальний суд) [30].

Нюрнберзький процес, який проводився з метою притягнення до відповідальності нацистських військових злочинців, являв собою серію з 13 судових процесів, що проводилися в Нюрнберзі, Німеччина, між 1945 і 1949 роками. Підсудними, серед яких були посадовці нацистської партії та високопоставлені військові офіцери, а також німці промисловців, адвокатів і лікарів були звинувачені за такими звинуваченнями, як злочини проти миру і злочини проти людства. Нацистський лідер Адольф Гітлер (1889-1945) покінчив життя самогубством і так і не був притягнутий до суду. Незважаючи на те, що правове обґрунтування судових процесів та їх процесуальні

нововведення були суперечливими на той час, Нюрнберзький процес зараз розглядається як віха на шляху до створення постійного міжнародного суду та важливий прецедент для розгляду пізніших випадків геноциду та інших злочинів проти людяності. Під час організації Нюрнберзького процесу довелося подолати багато юридичних і процедурних труднощів. По-перше, на той час ще не було прецедентів міжнародного суду над воєнними злочинцями. Раніше були випадки судового переслідування за воєнні злочини, такі як страта офіцера армії Конфедерації Генрі Вірца (1823-65) за жорстоке поводження з військовополоненими Союзу під час громадянської війни в США (1861-65); і військові суди, проведені Туреччиною в 1919-20 роках для покарання винних у геноциді вірмен у 1915-1916 роках. Однак це були судові процеси, які проводилися відповідно до законів однієї країни, а не, як у випадку Нюрнберзького процесу, групи чотирьох держав (Франції, Британії, Радянського Союзу та США) з різними правовими традиціями та практикою.

Професор І.І. Лукашук, вбачаючи в позиції Трибуналу деяке порушення принципів «*nullum crimen sine lege*» і «*ex post facto*», особливо в тому, що стосувалось обвинувачень в злочині агресії, писав: «У крайньому разі, щодо відповідальності окремих осіб за злочини проти миру, держави, що підписали Лондонську угоду, скоріше створили нові, а не застосували чинні норми права». Як зазначають Н.А. Зелінська та Н.В. Дрьоміна-Волок, «слід визнати, що це був випадок ретроактивного застосування права, але право завжди краще безправ'я, а правосуддя, навіть «правосуддя переможців» – надає перевагу розправі». Авторитетною щодо цього є точка зору професора В.Ф. Антипенка, який зазначає, що «персоналії винних у трагедії Другої світової війни були достатньо очевидні, і юридичний процес, вибудований на основі кримінальної за міжнародним правом відповідальності фізичних осіб, з усією очевидністю здавався ефективним». Англійський юрист, член Комісії міжнародного права ООН Ян Броунлі слушно зазначає, що якщо й існують сумніви щодо того, чи були вони загальним міжнародним правом до 1945 р. то, «яким би не був стан

права до 1945 р., положення ст. 6 Статуту Нюрнберзького трибуналу згодом стали складовою частиною загального міжнародного права» [31].

Наступним механізмом притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні злочинів проти людяності, є розгляд справ міжнародними судовими органами. Ці органи можуть бути створені шляхом укладення міжнародного договору (Нюрнберзький та Токійський трибунали, МКС), ухвалення резолюції Радою Безпеки ООН (МКТР, МКТЮ) та мати гібридну природу, тобто бути утвореними шляхом укладання угоди між урядами держав та ООН (Спеціальний суд по Сьєрра-Леоне та Надзвичайні палати в судах Камбоджі). [32].

У ст. ст. 1, 6, 8 і 9 Статуту Трибуналу закріплені норми, що визначають юрисдикцію Трибуналу щодо колишньої Югославії. Так, відповідно до ст. 6, вона поширюється тільки на фізичних осіб; відповідно до ст. ст. 1 і 8 територіальна юрисдикція цього судового органу поширюється на територію колишньої Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії, включаючи її сухопутну територію, повітряний простір і територіальні води. Тимчасова юрисдикція поширюється на період починаючи з 1 січня 1991 р. [33].

Після конфліктів у Руанді та колишній Югославії та за відсутності постійного міжнародного кримінального суду міжнародне співтовариство вирішило заснувати два спеціальні міжнародні кримінальні трибунали для судового переслідування осіб, винних у воєнних злочинах, злочинах проти людяності та актах геноциду. у цих двох конкретних ситуаціях. Міжнародний кримінальний трибунал для колишньої Югославії (ICTY) був створений у 1993 році, а Міжнародний кримінальний трибунал для Руанди (ICTR) у 1994 році для розслідування та покарання винних у кричущих злочинах, скоєних під час цих конфліктів.

Зв'язок між трибуналами та національними юрисдикціями заснований на трьох принципах:

1. Одночасна юрисдикція. Трибунали та національні суди мають спільну юрисдикцію щодо судового переслідування осіб, яких вважають винними у серйозних порушеннях міжнародного гуманітарного права (ст. 9.1 Статуту МТКЮ, ст. 8.1 Статуту МТРЮ). Це особливо важливо для жертв. Як було пояснено, лише прокурор може ініціювати розслідування або судове переслідування, а потерпілі не можуть вимагати відшкодування збитків до трибуналів. Таким чином, окремі особи та неурядові організації можуть лише подавати скарги або вимагати компенсації, а жертви можуть отримати лише відшкодування за завдані шкоди, до національних судів. У цьому відношенні національні судді відіграють невід'ємну роль у здійсненні міжнародної юрисдикції.

2. Примат міжнародних трибуналів

Хоча юрисдикція є одночасною, обидва статuti чітко встановлюють, що трибунали мають примат над національними судами (ст. 9.2 Статуту МТКЮ, ст. 8.2 Статуту МТРЮ). Це означає, що на будь-якій стадії судового розгляду міжнародні кримінальні трибунали можуть офіційно вимагати від національних судів перейти до компетенції міжнародних кримінальних трибуналів. У Правилах процедури та доказів описано деталі процедур відстрочки. Цей принцип примату є винятком у міжнародному праві і не був включений до Статуту Міжнародного кримінального суду.

3. Принцип *c. Ne Bis in Idem*

Це твердо встановлений принцип права як у загальному кримінальному, так і в міжнародному праві, згідно з яким одна особа не може бути засуджена двічі за той самий злочин (також відомий як захист від подвійної небезпеки). Це одна з основних гарантій належної правової процедури, як це передбачено Міжнародним пактом про громадянські та політичні права (ст. 14.7 МПГПП). Це фундаментальне право відображено в двох Статутах Трибуналів (ст. 10 Статуту МТКЮ, ст. 9 Статуту МТРЮ).

Таким чином, особу, яку судили в одному з міжнародних кримінальних трибуналів, не можна повторно судити в національному суді за той самий злочин. Таким же чином трибунали не можуть ухвалювати рішення щодо діяння, за яке особа вже була засуджена національним судом. Однак є винятки: трибунали можуть згодом судити особу, якщо «діяння було кваліфіковано як звичайний злочин [у національному суді]; або провадження в національному суді не було безстороннім чи незалежним, або було покликане захистити обвинуваченого від міжнародної кримінальної відповідальності; або якщо справа не була ретельно розслідувана» (ст. 10.2 Статуту МТКЮ, ст. 9.2 Статуту МТРЮ).

Зобов'язання державного співробітництва та взаємної судової допомоги також діє як принцип. Усі держави зобов'язані співпрацювати з двома трибуналами на всіх етапах процесу розслідування та судового переслідування особи (ст. 29 Статуту МТКЮ, ст. 28 Статуту МТРЮ). Такі зобов'язання включають виконання «без невиправданої затримки» запитів про допомогу в зборі доказів; одержання показань свідків, підозрюваних, експертів; встановлення особи та місцезнаходження осіб; та вручення документів. Держави також повинні виконувати запити судових палат, такі як виклики в суд, повістки в суд, ордери на арешт і накази про передачу. Щоб полегшити передачу обвинуваченого державою, трибунали встановили угоду між трибуналом і відповідною державою, яка обходить юридичні перешкоди, які часто є результатом процедур екстрадиції. Ці зобов'язання включають обов'язок робити внески до бюджету, виділяти персонал, а особливо впроваджувати конкретні судові та законодавчі заходи у внутрішньому законодавстві, щоб мати можливість імплементувати положення Статутів трибуналів та резолюцій, якими вони були створені. Отже, добра воля держав є вирішальним елементом у забезпеченні безперебійної роботи трибуналів. Це особливо важливо, оскільки трибунали, на відміну від національних судів, не мають механізму примусу, який би підтримував їх, і не мають конкретних

положень, щоб покарати державу, яка не співпрацює з трибуналами або не вносить зміни до національного законодавства, щоб включити зобов'язання, що впливають із Статут.

Майже 50 років минуло між Нюрнберзьким і Токійським процесами та наступним офіційним міжнародним переслідуванням воєнних злочинців. У травні 1993 року, намагаючись запобігти подальшим актам «етнічної чистки» в конфлікті між державами колишньої Югославії та відновити мир і безпеку в балканському регіоні, Рада Безпеки ООН заснувала Міжнародний кримінальний трибунал для переслідування злочинців. Особи, відповідальні за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, вчинені на території колишньої Югославії з 1991 року, широко відомі як МТКЮ. У листопаді 1994 року ООН у відповідь на звинувачення в геноциді в Руанді створила ICTR, офіційно відомий як Міжнародний кримінальний трибунал для судового переслідування осіб, винних у геноциді та інших серйозних порушеннях міжнародного гуманітарного права, вчинених на території Руанди, і винних громадян Руанди, за геноцид та інші подібні порушення, вчинені на території сусідніх держав протягом 1994 року.

Як МТКЮ, так і МТРЮ були міжнародними за складом, і жоден трибунал не засідав у країні, де стався охоплений конфлікт; МТКЮ знаходився в Гаазі, а МТРК – в Аруші, Танзанія. Трибунали мали майже однакові статuti та спільну апеляційну палату. Хоча Нюрнберзький і Токійський трибунали були уповноважені призначати смертну кару, ICTR і ICTY могли призначати лише терміни ув'язнення. Однак не було створено жодної централізованої міжнародної пенітенціарної системи для утримання осіб, засуджених за військові злочини до трибуналів.

Керівні статuti МТКЮ та МТР визначили широке поняття воєнних злочинів. Трибуналу було надано юрисдикцію щодо чотирьох категорій злочинів: (1) серйозні порушення Женевських конвенцій, (2) порушення законів і звичаїв війни, (3) геноцид і (4) злочини проти людяності. Визнаючи, що

злочини проти людяності не обов'язково передбачають «зв'язок зі збройним конфліктом» і беручи до уваги законодавство, спеціально прийняте урядом Руанди, статут МТР обмежив юрисдикцію трибуналу лідерами Руанди, тоді як підсудні нижчого рівня повинні були судити в національних судах. В обох трибуналах переслідувалися зґвалтування, вбивства, тортури, депортація та поневолення. Таким чином, трибунали були одними з перших міжнародних органів, які офіційно визнали сексуальне насильство воєнним злочином.

Як і статuti Нюрнберзького та Токійського трибуналів, статuti МТКЮ та МТРЮ не брали до уваги офіційне становище особи, включно з посадою глави держави, достатньою підставою для уникнення або ухилення від кримінальної відповідальності. Відповідно, у 1999 році МТКЮ висунув звинувачення проти Слободана Мілошевича, президента Сербії (1989–1997) та Югославії (1997–2000), у воєнних злочинах, а в 2001 році його було заарештовано та екстрадовано до Гааги. Так само військові та цивільні керівники, які знали або повинні були знати, що їхні підлеглі вчиняють військові злочини, підлягали судовому переслідуванню згідно з доктриною командування або відповідальності начальника. Нарешті, особи, які вчинили воєнні злочини згідно з урядовим чи військовим наказом, не звільнялися від кримінальної відповідальності, хоча наявність наказу могла бути використана як пом'якшувальний фактор. Таким чином, правила, прийняті для Нюрнберзького та Токійського процесів, продовжували впливати на подальші спроби притягнути підозрюваних військових злочинців до відповідальності.

У 1993 році законодавча влада Бельгії прийняла суперечливий закон, який надає судам право розглядати будь-яку особу, звинувачену у воєнному злочині, у будь-якій точці світу. Закон, який призвів до тривалих тюремних термінів для двох руандійських черниць, визнаних винними в геноциді, і в судових скаргах проти багатьох світових лідерів (включаючи прем'єр-міністра Ізраїлю Аріеля Шарона, президента Куби Фіделя Кастро та палестинського лідера Ясера Арафата), був визнаний недійсним. Міжнародний суд у 2002 році.

Наступного року бельгійський уряд скасував цей закон і замінив законом, який вимагав, щоб або жертва військового злочину, або обвинувачений були громадянином або резидентом Бельгії.

Дмитро Кулеба, Міністр закордонних справ України, назвав п'ять основних параметрів, які Україна пропонує покласти в основу майбутнього Спецтрибуналу:

— спеціальний трибунал буде заснований на принципах та засадах діяльності Міжнародного кримінального суду, які зокрема викладені в Римському статуті МКС.

— Юрисдикція такого спеціального трибуналу буде поширюватися на розслідування всіх злочинів, вчинених на території України, починаючи з 2014 року.

—Юрисдикція буде поширюватися щодо фізичних осіб, які здійснюють контроль над або безпосередньо керують політичними чи військовими діями держави.

—Статус глави держави, чи будь-який інший офіційний статус іншої посадової особи держави, не буде звільняти таку особу від несення кримінальної відповідальності та не пом'якшуватиме покарання.

— Спеціальний трибунал буде діяти лише для розгляду злочинів агресії проти України та буде створений як міжнародний спеціальний кримінальний ad hoc трибунал .

Отже, виходячи з дослідженої інформації, викладеній в цьому розділі, можна дійти такого висновку. Україна, у ході боротьби на юридичному фронті проти агресії російської федерації та у ході притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні воєнних злочинів та злочинів проти людяності проти цивільних осіб повинна використовувати історичний досвід інших міжнародних збройних конфліктів та створених змішаних (гібридних)

трибуналів (судів) створених на підставі договорів між державами й ООН, а також міжнародних кримінальних трибуналів ad hoc, створених Радою Безпеки ООН. Також важливим є дослідження діяльності Міжнародного кримінального суду та використання цього досвіду для розслідування зазначених вище видів міжнародних злочинів та для подальшого притягнення до відповідальності. Міжнародний кримінальний суд хоч і не зможе розглянути всі ці тисячі злочинів, проте дасть змогу українській стороні притягнути до відповідальності політичне та військове керівництво російської федерації, що є найбільш складним завданням. Україна розпочне створення спеціального трибуналу ad hoc, юрисдикція якого буде поширюватися на події, починаючи з 2014 року, а не лише з 24 лютого 2022 року.

3.2. Відповідальність осіб, винних у вчиненні воєнних злочинів та злочинів проти людяності на території України у ході війни 2022 р. відповідно до норм національного права

На території незалежної, суверенної, правової держави Україна триває міжнародний збройний конфлікт, розв'язаний агресією російської федерації повномасштабним вторгненням 24 лютого 2022 року. Злочини ведення агресивної війни або агресивних воєнних дій регламентуються не лише нормами міжнародного права, а й положеннями національного права України, зокрема основним кодифікованим нормативно-правовим актом – Кримінальним Кодексом України. До 2014 року історія сучасної України не стикалася із такими поняттями як «анексія», «міжнародний збройний конфлікт», «агресивна війна», «воєнний злочин», «порушення територіальної цілісності та суверенітету». У зв'язку з цим норми національного права, в порівнянні з міжнародними, не розкривають в повній мірі згадані вище терміни та їх кваліфікацію. Ні правозастосовна практика, ні нормативно-правові акти України не були придатні для їх використання в реальній практиці.

Розділ XX Кримінального кодексу України визначає кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

Так стаття 437 Кримінального кодексу України регламентує, що «Планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни, також участь у змові, що спрямована на вчинення таких дій, - караються позбавленням волі на строк від семи до дванадцяти років. Ведення агресивної війни або агресивних воєнних дій - карається позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років.» [16].

Розбираючи склад вищезазначеного злочину, слід зауважити, що його об'єктом виступають суспільні відносини у сфері охорони миру. Об'єктивною стороною злочину є планування, підготовка, розв'язування, ведення агресивної війни чи воєнного конфлікту та участь у змові, що спрямована на вчинення

таких дій. Суб'єкт – загальний, а для таких форм злочину як планування агресивної війни чи воєнного конфлікту, підготовка до неї, розв'язування та ведення таких дій є як правило службова особа Збройних сил України чи службова особа вищого органу державної влади чи центрального органу державної виконавчої влади, яка за своїми повноваженнями фактично може спланувати, підготувати чи розв'язати агресивну війну. Останній елемент складу злочину є суб'єктивна сторона, що в свою чергу характеризується прямим умислом суб'єкта злочину.

У кримінальному праві агресивна війна – іноді також загарбницька війна — це військовий конфлікт, що ведеться без виправдання самооборони, як правило, з метою територіальної вигоди та підкорення іншої держави.

Слідчі Національної поліції України станом на 08 травня 2022 року розпочали вже понад 10000 кримінальних проваджень проти військовослужбовців росії за вчинення злочинів агресії та воєнних злочинів на території України за статтею 438 «порушення законів та звичаїв війни», статтею 437 «планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни», статтею 436 Кримінального кодексу України «пропаганда війни». Також Офіс Генерального прокурора України відкрив кримінальних проваджень за вчинення більш ніж 4945 злочинів проти національної безпеки України, зокрема передбачені статтею 110 Кримінального Кодексу України «посягання на територіальну цілісність і недоторканність України», статтею 111 «державна зрада», статтею 113 «Диверсія».

Окрім норм Кримінального кодексу України, в українському правовому полі існує ряд інших нормативно-правових актів, які трактують злочин ведення агресивної війни чи агресивних воєнних дій.

Так, Закон України «Про оборону України» від 06.12.1991 року оперує поняттям «збройна агресія». Під збройною агресією мається на увазі

застосування іншою державою або групою держав збройної сили проти України [36].

В той же час в Законі України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 року йдеться мова про «воєнний конфлікт» як форму розв'язання міждержавних або внутрішньодержавних суперечностей із двостороннім застосуванням воєнної сили; основними видами воєнного конфлікту є війна та збройний конфлікт та визначає «збройний конфлікт» як збройне зіткнення між державами (міжнародний збройний конфлікт, збройний конфлікт на державному кордоні) або між ворогуючими сторонами в межах території однієї держави, як правило, за підтримки ззовні (внутрішній збройний конфлікт) [34].

Кількість проваджень проти військовополонених, затриманих під час цієї фази конфлікту, з часом лише зростатиме. Про це свідчать обвинувальні акти, які активно публікуються на офіційному сайті Офісу генпрокурора. Однак попит на швидке правосуддя чи інші мотиви не повинні задовольнятися за рахунок якості. Інакше ми ризикуємо створити ілюзію справедливості, яка не призведе до відновлення прав потерпілих та притягнення винних до відповідальності.

Оскільки міжнародні злочини визнані найтяжчими, з точки зору покарання існує істотна різниця у порівнянні з усіма іншими видами злочинів. У міжнародних нормах вже визначено, а для законодавства України – повинно бути передбачене, більш суворе покарання за вчинення міжнародного злочину. При цьому – без можливості амністії та помилування. Хоч достатня суворість покарання (до 30 років позбавлення волі за міжнародні злочини) ще не знайшла відображення в КК України (у ст.438 – максимальне покарання – 12 років), тим не менш вже зараз є необхідність чіткого розмежування військових та воєнних злочинів з точки зору однозначної кваліфікації діянь, незастосування строків даності у разі вчинення злочинів проти миру та безпеки людства, передбачених у ст.ст.437–439 і ч.1 ст.442 КК України [12]. В подальшому щодо ст.438 КК України доцільним є вирішення наступних проблем: (і) ступінь деталізації

статті 438 КК України щодо порушень міжнародного гуманітарного права як такої – недостатній, і в разі практичного застосування це може призвести до порушення принципів законності і винуватості; (ii) навіть у разі паралельного розгляду статті 438 КК України і положень Керівництва по застосуванню норм МГП в Збройних силах України поза увагою чи без належної деталізації залишиться чимало серйозних порушень МГП; (iii) кримінальне покарання за статтею 438 КК України є неналежним; (iv) інші відповідні положення КК України не забезпечують усунення прогалин у законодавстві щодо відповідальності і належної системи покарання [35].

У Розділі XIX Особливої частини КК України передбачені наступні злочини, які можна віднести до воєнних:

- 1) мародерство (ст. 432 КК України);
- 2) насильство над населенням у районі воєнних дій (ст. 433 КК України);
- 3) погане поводження з військовополоненими (ст. 434 КК України);
- 4) незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала та зловживання нею (ст. 435 КК України).

Розділ XX Особливої частини КК України визначає наступні злочини, які можна віднести до воєнних:

- 1) порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 КК України);
- 2) застосування зброї масового знищення (ст. 439 КК України);
- 3) розроблення, виробництво, придбання, зберігання, збут, транспортування зброї масового знищення (ст. 440 КК України) [18].

Україні слід робити важливі кроки на шляху реформування свого кримінального законодавства у нових умовах воєнного часу. Проект Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права"

передбачав дієві механізми та слушні зміни до Кримінального Кодексу України та до Кримінального процесуального кодексу України.

Верховна Рада України прийняла проєкт закону № 2689 про належну імплементацію норм міжнародного гуманітарного та міжнародного кримінального права до деяких законодавчих актів, зокрема до Кримінального кодексу України. Цей закон містить такі зміни до Кримінального кодексу України щодо притягнення до кримінальної відповідальності за воєнні злочини. Надзвичайно важливі положення містяться в проєкті закону, які стосуються відповідальності командирів, запровадження такого принципу як універсальна кримінальна юрисдикція; та підведення всіх статей Кримінального Кодексу, які стосуються злочинів проти міжнародного права під норми міжнародного кримінального права у відповідності з багатосторонніми міжнародними договорами, учасницею який є Україна. Ці зміни носять більш уточнюючий характер. Такі дії, як публічні заклики до акту агресії або збройного конфлікту неміжнародного характеру пропонується також криміналізувати. Окрім цього, в положеннях проєкту закону викладена також криміналізація діянь, яка підпадає під кваліфікацію злочинів проти людяності, згадка про яких відсутня у чинній редакції Кримінального Кодексу України.

Отже, виходячи з викладеного вище, підпис Президента України на цьому законі дозволив би почати захист осіб на тимчасово окупованих територіях та дозволив би розпочати процес притягнення до відповідальності не за загальними статтями кримінального закону, а за спеціальними нормами, які б передбачали більш тяжке покарання за вчинення воєнних злочинів та злочинів проти людяності на території України. Проте, Верховна Рада України прийняла тільки Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції» від 03.03.2022 року № 2110-IX. Критично важливим є, зокрема, внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України, який доповнено принципово новим розділом

щодо співпраці правоохоронних органів з представниками слідчих груп Міжнародного кримінального суду щодо фіксації та документування всіх вчинених воєнних злочинів та використання цієї доказової бази для слухань Міжнародного кримінального суду, які мають розпочатися, за думкою експертів вже в кінці 2022 року.

Стаття 438 Кримінального Кодексу України містить сім форм злочину – і всі вони сформульовані, більшою чи меншою мірою, за правилом бланкетної диспозиції: неможливо з'ясувати, що таке, наприклад, «жорстоке поводження» або «заборонені засоби ведення війни», а тим більше «інші порушення», не звернувшись до відповідних міжнародних договорів у сфері МГП [45].

Перший вирок в українській судовій системі з початку повномасштабного вторгнення був винесений Солом'янським районним судом міста Києва 21-річному військовослужбовцю РФ до довічного позбавлення волі за статтею 438 Кримінального кодексу України – порушення законів і звичаїв війни за вчинений розстріл цивільної особи. Суд апеляційної інстанції змінив міру покарання, встановлену судом першої інстанції на позбавлення волі строком на 15 років. Вчинений злочин за своєю суттю є міжнародним, а отже, відповідно до норм національного кримінального права України – особливо тяжким.

Відповідно до принципу універсальної юрисдикції, національні злочини, вчинені іноземними громадянами на іноземній території, можуть переслідуватись у рамках національних систем правосуддя. Декілька країн у світі – Німеччина, Швеція, Фінляндія – мають юрисдикцію щодо всіх міжнародних злочинів, скоєних в Україні. Окрім зазначених вище, інші країни мають юрисдикцію, якщо злочинець перебуває на їх території або один із громадян є жертвою. Деякі країни створили групи спеціалізованих прокурорів боротьби з міжнародними злочинами, а співробітництво між національними системами правосуддя, що використовують універсальну юрисдикцію, зростає. На практиці - це міжнародні слідчі групи, тобто група слідчих із різних національних правових систем, які мають на меті притягти винних до

відповідальності. Україна вже вдавалася до такої практики, коли брала участь у спеціальній слідчій групі під керівництвом Нідерландів для розслідування збитого цивільного пасажирського літака МН17 під Донецьком (2014). Такий механізм дозволяє притягнути до відповідальності не лише військово-політичне керівництво держави, а й військовослужбовців будь-якого звання, які вчинили військові злочини проти мирного населення України у будь-якій точці світу, яка перебуває під юрисдикцією спеціальної слідчої групи. (Наприклад, за допомогою механізму інструкцій (карт) Інтерполу).

Отже, враховуючи викладене вище, можна прийти до наступного висновку. Чинне кримінальне законодавство України, зокрема основний кодифікований нормативно-правовий акт - Кримінальний кодекс України не містить норм, що визначають покарання за злочини проти людяності. Фактично, в українському правовому полі відсутній механізм притягнення до відповідальності за цю категорію злочинів. У нових реаліях кричущо важливим є питання внесення змін до Кримінального кодексу України та підведення норм національного права відповідно до норм міжнародного права в контексті розслідування та притягнення до відповідальності за вчинення основних міжнародних злочинів. Саме на українському правосудді лежить тягар притягнення до відповідальності основної кількості злочинів, вчинених у ході збройної агресії проти України і держава Україна, як ні жодна інша, має бути найбільш зацікавлена в повному розслідуванні та покаранню визначених винних.

3.3. Ратифікація Україною Римського статуту, як додаткова можливість використання міжнародних юрисдикційних механізмів для притягнення РФ до відповідальності за вчинення воєнних злочинів та злочинів проти людяності

В умовах боротьби на юридичному фронті проти збройної агресії російської федерації Україна досліджує всі наявні правові механізми та займається створенням нових задля притягнення всіх винних у вчиненні злочинів проти людяності та воєнних злочинів на території України. Одним із таких міжнародних юрисдикційних механізмів є робота Міжнародного кримінального суду, діяльність та юрисдикція якого регламентована Римським статутом Міжнародного кримінального суду.

Україна підписала Римський статут ще у 2000 р., але не ратифікувала його одразу через низку юридичних причин.

Актуальність МКС в українському контексті вийшла на перший план щодо ймовірних міжнародних злочинів, які були скоєні під час протестного руху на Майдані взимку 2013-2014 років. На той час, враховуючи, що Україна не ратифікувала Римський статут, МКС не мав юрисдикції розслідувати ймовірні злочини. Отже, український уряд подав дві окремі заяви відповідно до статті 12(3) Римського статуту про визнання ad hoc юрисдикції МКС, першу у 2014 році, а другу – у 2015 році. Спочатку, у відповідь на злочини на Майдані, Верховна Рада України прийняла декларацію про визнання спеціальної юрисдикції МКС, яка у своєму часовому масштабі охоплювала ймовірні злочини, скоєні під час протестів. Цю заяву було подано до МКС 17 квітня 2014 року та визнало юрисдикцію Суду щодо ймовірних злочинів, скоєних на території України з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року. Згодом, 25 квітня 2014 року, прокурор МКС оголосив про початок попереднього розслідування щодо ситуація в Україні. Проте, дійшовши висновку, що заявлені злочини не становлять злочини проти людяності через відсутність доказів того, що такі злочини були вчинені в рамках широкомасштабного або

систематичного нападу на цивільне населення, прокурор вирішив не продовжувати попередню перевірку щодо Майдану події. Наступного року, 8 вересня 2015 року, у світлі подій, що розгорталися в Криму та на сході України, український уряд подав другу заяву за статтею 12(3), визнаючи спеціальну юрисдикцію МКС, яка охоплювала ймовірні злочини, пов'язані з окупацією Криму та бойові дії на сході України. На відміну від першої декларації України, ця друга декларація, яка діяла з 20 лютого 2014 року, не мала встановлених часових обмежень. На підставі цієї останньої заяви 29 вересня 2015 року прокурор МКС оголосив про розширення попереднього розгляду ситуації в Україні, щоб включити ймовірні злочини, скоєні після 20 лютого 2014 року в Криму та на сході України.

Під час попереднього розгляду Київ демонстрував сприйнятливість до діяльності МКС, а український уряд та організації громадянського суспільства надали Суду відповідну інформацію щодо злочинів, пов'язаних із конфліктом. Однак, незважаючи на таку активну співпрацю з Судом, процес набуття Україною статусу повноцінного члена Римського статуту наштовхнувся на численні перешкоди. Початковою перешкодою для ратифікації було рішення Конституційного суду України від 2001 року, який визнав, що принцип комплементарності МКС суперечить Конституції України. Тут Конституційний Суд встановив, що будь-яке потенційне втручання МКС суперечило б конституційному положенню, яке наділяло виключну компетенцію у справах судової системи українських національних судів.

Щоб подолати цю перешкоду, були внесені конституційні зміни до статті 124 Конституції України. Хоча це тривало 15 років, у 2016 році український парламент прийняв відповідні зміни до Конституції, щоб юрисдикція МКС була застосована до України у разі ратифікації Римського статуту. Зміни набули чинності 30 червня 2019 року. Трирічну затримку між поправками та набуттям чинності пов'язують із стратегічним кроком українських

парламентарів відкласти ратифікацію Римського статуту до парламентських виборів 2019 року.

У грудні 2020 року, коли колишній прокурор МКС Фату Бенсуда виступила із заявою, в якій оголосила, що встановлені законом критерії для відкриття розслідування ситуації в Україні були дотримані, ця новина була сприйнята в Україні. Згодом, у жовтні 2021 року, після зустрічі з прокурором МКС, генпрокурор України Ірина Венедіктова висловила думку, що ратифікація Римського статуту є «вирішальною» для України, оскільки це «продемонструє, що ми довіряємо правосуддю, якого прагнемо». Українське громадянське суспільство також відверто закликала Верховну Раду України ратифікувати Римський статут, а неурядові організації, такі як Українська юридично-консультативна група, розпочали кампанію з підтримки ратифікації. Попри такі кампанії, до нещодавньої ескалації російсько-українського конфлікту деякі представники українського громадянського суспільства зазначали, що Римський статут ніколи не буде ратифікований.

Вагання України в ратифікації Статуту пояснюється політизацією питання ратифікації певними внутрішніми «гравцями», неправильним розумінням дії принципу комплементарності та неправильним тлумаченням функцій МКС. До 2022 року проведені емпіричні дослідження показали, що деякі українські політики та громадяни побоюються, що ратифікація Статуту призведе до кримінального переслідування українських військових з боку МКС. Схоже, що такі аргументи походять від глибокого нерозуміння функціонування параметрів юрисдикції МКС, оскільки Україна вже визнала спеціальну юрисдикцію Суду відповідно до своїх декларацій статті 12(3), які дозволяють МКС розслідувати ймовірні міжнародні злочини (за винятком злочину агресії), вчиненого будь-якою стороною конфлікту.

Крім того, в українському контексті не ратифікація Римського статуту також може бути пов'язана з відсутністю політичної волі. Доля вітчизняного законодавчого акту – законопроекту про імплементацію міжнародного

кримінального права (МКП) і міжнародного гуманітарного права (МГП) в українське законодавство (законопроект 2689) – є цьому певним підтвердженням. Законопроект має на меті виправити відсутність (за винятком кількох недосконалих положень) положень про криміналізацію міжнародних злочинів у Кримінальному кодексі України (ККУ), що створює перешкоди для роботи українських державних органів при правильній кваліфікації злочинів, пов'язаних із конфліктом. для початку внутрішніх розслідувань і судових переслідувань. Хоча цей законопроект був схвалений українським парламентом у травні 2021 року, майже через рік він досі залишається нереалізованим через відсутність підпису президента України. Такі затримки свідчать про відсутність політичної волі та терміновості впровадження законодавства, яке протидіє безкарності за вчинення міжнародних злочинів. Неспроможність Верховної Ради ухвалити окремий закон про ратифікацію Римського статуту, незважаючи на попередню парламентську більшість в адміністрації Зеленського, також свідчить про відсутність політичної волі вжити рішучих дій, які б надіслали чіткий сигнал про довіру українського уряду до МКС. і в міжнародному кримінальному судочинстві.

С. Закірова висловлює думку, що Ратифікація Римського статуту дозволить Україні мати всі права, включаючи процесуальні та організаційні, держав-учасниць Міжнародного кримінального суду. Повноправне членство в Асамблеї держав-членів МКС дозволить нашій державі виносити певні питання на порядок денний Асамблеї, включаючи пропозиції внесення змін до Римського статуту та Правил процедури і доведення МКС; брати безпосередню участь у роботі Асамблеї з правом голосу; вносити кандидатуру судді МКС від України; брати участь у виборах прокурора МКС. Це також означає неможливість для України визначати елементи злочинів, які допомагають МКС у тлумаченні і застосуванні статей Римського статуту; неможливість встановлення правил та процедур доказування, права мати в Асамблеї свого представника, якого можуть супроводжувати заступники та радники. [38].

Варто зазначити, що зобов'язання України ратифікувати Римський статут, зокрема викладені в положеннях статті 8 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, вчиненої в м. Брюссель 21 березня 2014 року, де зазначається, що Сторони співробітничать з метою зміцнення миру та міжнародного правосуддя шляхом ратифікації та імплементації Римського статуту Міжнародного кримінального суду (МКС) 1998 року та пов'язаних з ним документів [39].

Відповідно до Римського статуту МКС, якщо держава подає такі заяви, вона визнає юрисдикцію МКС і бере на себе зобов'язання щодо співпраці та виконання будь-яких наказів і рішень (ст. 12 Римського статуту). Отже, Україна отримала зобов'язання співпрацювати та виконувати накази / рішення МКС, натомість не отримавши жодних прав, які вона може отримати після ратифікації. Наприклад: право бути членом Асамблеї держав-учасниць МКС, брати участь у виборах Прокурора МКС, виносити питання на порядок денний Асамблеї та брати активну участь в її роботі. Це дозволило б Україні впливати на строки і стан розгляду поданих заяв. У свою чергу, сама ратифікація вже не впливає на взяті Україною зобов'язання [40].

Ратифікувавши Римський статут, Україна стане повноправним членом Асамблеї держав-членів МКС — найвищого органу управління МКС, і таким чином отримає право виносити певні питання на порядок денний Асамблеї, включаючи пропозиції внесення змін до Римського статуту та Правил процедури і доведення МКС, а також брати безпосередню участь у її роботі з правом голосу. Іншими словами, Україна зможе лобіювати власні інтереси в МКС. Крім того, Україна зможе вносити кандидатуру судді МКС від України та буде брати участь у виборах прокурора МКС. Наразі, визнавши юрисдикцію МКС, Україна має лише обов'язки щодо співпраці з цією установою. Проте ставши членом МКС, Україна отримає на додачу до цих обов'язків усі права

держави-члена МКС. Варто також згадати, що ратифікація Римського статуту є однією з вимог Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, яку Україна досі не виконала (ст. 8 Угоди). [41].

Загалом юрисдикція МКС поширюється на Україну з урахуванням положень Римського статуту та практики Суду. Фактично юрисдикція поширюється: 1) на усю територію України у міжнародно визнаних кордонах (включаючи окуповані території Криму та Сходу України); 2) на будь-які військові злочини та злочини проти людяності, скоєні на території України; 3) у період з 21 листопада 2013 р. без обмеження строків; 3) відносно усіх осіб, що скоїли військові злочини та злочини проти людяності на території України без розрізненості щодо належності їх до тієї чи іншої сторони конфлікту [42, с.41].

Разом з ратифікацією Україна повинна вирішити, як імплементувати положення Римського статуту, зокрема щодо злочинів, положень щодо співробітництва та комплементарності.. Імплементация Римського статуту важлива, тому що після подання Заяв та ратифікації Римського статуту Україна повинна повністю співпрацювати з МКС та розслідувати ці злочини і притягати до кримінальної відповідальності за їх скоєння. Забезпечення відповідності національного законодавства держави положенням Римського статуту є критичним у двох аспектах: комплементарність та співробітництво. Процедура імплементации регулюється національним законодавством України. Закон про міжнародні договори України регулює процедуру укладання, виконання та припинення міжнародних договорів. Як більшість держав світу, Україна не має юридичних обов'язків змінити національне законодавство до ратифікації Римського статуту. Проте практика держави показує, що повна імплементация Римського статуту вимагає наявності принаймні деяких імплементуючих законодавчих положень через унікальність та складність його положень. Це питання розглядається в цьому розділі. По-перше, питання комплементарності вимагає від держав, щоб їхні кримінальні суди могли здійснювати юрисдикцію щодо злочинів, які підпадають під юрисдикцію МКС. Як мінімум, це означає,

що національна система повинна сприяти ефективному розслідуванню та кримінальному переслідуванню за аналогічні злочинні діяння. Перш за все, це означає наявність законодавства, яке імплементує або вносить поправки, щоб можна було притягати до кримінальної відповідальності за злочини та види співучасті, передбачені в Римському статуті, відповідно до українського законодавства. [43].

Отже, Україна повинна привести своє національне кримінальне законодавство у відповідність до норм Римського статуту, зокрема положення Кримінального кодексу України, а вже потім ратифікувати сам Статут. Це важливий крок, який може зробити Україна для виконання взятих на себе зобов'язань на шляху до європейської інтеграції, а також у ході боротьби з агресією російської федерації та для встановлення справедливості через притягнення до відповідальності усіх винних у вчиненні воєнних злочинів та злочинів проти людяності на території України у ході міжнародного збройного конфлікту 2022 року.

ВИСНОВКИ

У ході проведеного наукового дослідження була досягнена мета та виконані завдання, що були поставлені. Актуальність проведених досліджень є вкрай важливою на сьогодні під час боротьби України на юридичному фронті проти збройної агресії російської федерації. Военні злочини та злочини проти людяності вчиняються військовослужбовцями російської федерації на території України, а також дії політичного керівництва та вищого військового командування збройними силами російської федерації підпадають під їх дію також. Збройна агресія російської федерації проти України – це підрив правового порядку, що склався у світі, протиправне застосування збройної сили росії проти суверенітету, територіальної цілісності чи політичної незалежності України, що стало підставою для вчинення військовослужбовцями рф воєнних злочинів та злочинів проти людяності на території мирної, правової, демократичної, суверенної, незалежної держави - Україна. Норми міжнародного права прямо забороняють використання збройної агресії проти будь-якої суверенної держави. Проте російська федерація використовує збройну агресію як підставу для вчинення воєнних злочинів та злочинів проти людяності. Поняття збройного конфлікту міжнародного характеру викладено в ст. 2, яка є загальною для всіх Женевських конвенцій 1949 року: «На додаток до положень, які втілюються в мирний час, ця Конвенція застосовується до всіх випадків оголошеної війни чи будь-якого іншого збройного конфлікту, що може виникнути між двома чи більше Високими Договірними Сторонами, навіть якщо одна з них не визнає стану війни. Конвенція також застосовується до всіх випадків часткової або цілковитої окупації Високої Договірної Сторони, навіть якщо ця окупація не натрапляє на жодний збройний спротив...» [20]. Виходячи з наведених вище положень, стверджуємо, що міжнародний збройний конфлікт має місце, коли між державами існує застосування збройної сили, незалежно від порогу такої сили, оголошення чи не оголошення війни, введення воєнного стану чи ні.

Під поняттям воєнного злочину слід розуміти серйозне порушення норм міжнародного права, зокрема міжнародного гуманітарного права (порушення законів і звичаїв ведення війни), за вчинення яких передбачена кримінальна відповідальність, визначена джерелами національного та міжнародного права. Воєнний злочин є злочином проти міжнародного права, який порушує визначені заборони, що містяться як у положеннях договірних так і звичаєвого міжнародного гуманітарного права. На відміну від воєнних злочинів, злочини проти людяності можуть бути скоєні лише проти цивільного населення. Злочини проти людяності - це злочини, що вчиняються під час широкомасштабного збройного нападу і здійснюються проти цивільного населення у таких формах - вбивство, винищення, поневолення, депортацію, ув'язнення, тортури, сексуальне насильство, переслідування або будь-які інші нелюдські дії чи бездіяльність, які вчиняються проти будь-якого цивільного населення чи будь-якої визначеної групи, і що під час і в місці її вчинення, є злочином проти людяності згідно з міжнародним звичаєвим правом або міжнародним конвенційним правом або в силу того, що воно є злочинним відповідно до загальних принципів права, визнаних співтовариством націй, незалежно від того, чи є воно порушенням закону, чинного в час і місце її вчинення.

Масові порушення прав людини внаслідок вчинення воєнних злочинів та злочинів проти людяності мають місце проти цивільних осіб на території України вже протягом восьми місяців і продовжують відбуватися щодня. За всі ці дії передбачена відповідальність нормами міжнародного права та нормами національного кримінального права України. Росія, як постійний член Ради Безпеки ООН, в XXI столітті вдається до варварських, середньовічних та кровопролитних дій на території України, які масово порушують принципи Загальної декларації прав людини, основоположні права і свободи, серед яких найцінніше і одночасно найуразливіше – право на життя. Комісар Ради Європи

з прав людини опублікувала меморандум про наслідки війни в Україні для прав людини. В тексті цього міжнародного документа йдеться про те, що напад російської федерації на територію України призвів до серйозних і масових порушень прав людини та міжнародного гуманітарного права, що в свою чергу призвело до катастрофічних наслідків реалізації основоположних прав людини, зокрема і найбільш незахищену і вкрай охоронювану категорію – дітей. В меморандумі Ради Європи висвітлюються конкретні порушення прав людини на конкретних прикладах. Так, в тексті меморандуму йдеться про порушення права на життя - свавільні страти, розстріл осіб в спину, розстріл осіб із зв'язаними за спиною руками, насильницькі зникнення та ряд інших, розстріл цивільних автомобілів з дітьми та жінками, зокрема й вагітними; порушення прав власності – масові руйнування цивільної інфраструктури (житлових будинків, багатоквартирних будинків, інших приміщень тощо); тортури, жорстоке поводження, сексуальне насильство жінок, підлітків та дітей, порушення права на свободу та недоторканість – викрадення осіб, свавільне утримання під вартою та в кімнатах для тортур, а також численні спроби викликати ряд екологічних катастроф, гуманітарних криз та ризиків підривів атомних електростанцій на території України. Суб'єктом міжнародної кримінальної відповідальності відповідно до Статуту Міжнародного кримінального суду є індивіди, які вчинили міжнародні злочини і не були притягнені до кримінальної відповідальності на національному рівні. Юрисдикції МКС підлягають особи, які займають найвищі посади в системі органів державної влади та управління (головнокомандуючі, міністри оборони, командуючі арміями). Офіційний статус глави держави, члена парламенту, уряду або обраного представника жодним чином не звільняє особу від переслідування або кримінальної відповідальності. Керівники і військові командири можуть нести відповідальність за кримінальні правопорушення, вчинені особами, які перебувають під їх ефективним командуванням і контролем або ефективною владою та контролем. У відповідності зі ст. 25 Статуту МКС фізична особа, яка вчинила злочин, що підпадає під юрисдикцію

Міжнародного кримінального суду, несе кримінальну відповідальність і покарання у відповідності з цим Статутом. Ст. 17 Римського статуту наголошує, що МКС не може розглядати питання кримінальної відповідальності фізичної особи за вчинений нею злочин, що охоплює юрисдикцію даного Суду, якщо ця фізична особа вже притягнена до кримінальної відповідальності за такий злочин у відповідності з національним законодавством держави [9].

Наступні способи є можливими для притягнення до відповідальності осіб за вчинення воєнних злочинів та злочинів проти людяності:

- 1) міжнародні воєнні трибунали (Нюрнберзький та Токійський);
- 2) міжнародні кримінальні трибунали ad hoc, створені Радою Безпеки на підставі Глави VII Статуту ООН (МТКЮ, МТР, Міжнародний залишковий механізм для Міжнародних кримінальних трибуналів);
- 3) змішані (гібридні) міжнародні органи кримінальної юстиції, створені на підставі договорів між державами й ООН (Спеціальний суд по С'єрра-Леоне, Спеціальний суд по Лівану, колегії з винятковою юрисдикцією щодо серйозних кримінальних злочинів у Східному Тиморі);
- 4) квазі-міжнародні суди – національні суди, до юрисдикції яких спеціальними рішеннями віднесено правосуддя у справах про міжнародні злочини з участю міжнародних суддів та інших учасників кримінального судочинства (Надзвичайні палати у судах Камбоджі);
- 5) постійно діючі міжнародні органи кримінальної юстиції, створені на договірній основі (Міжнародний кримінальний суд) [30].

Відповідно до норм національного кримінального права також передбачена відповідальність за ряд злочинів, що підпадають під ознаки воєнних злочинів. У Розділі XIX Особливої частини Кримінального кодексу України передбачені наступні злочини, які можна віднести до воєнних:

- 1) мародерство (ст. 432 КК України);
- 2) насильство над населенням у районі воєнних дій (ст. 433 КК України);
- 3) погане поводження з військовополоненими (ст. 434 КК України);
- 4) незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала та зловживання нею (ст. 435 КК України).

Розділ XX Особливої частини КК України визначає наступні злочини, які можна віднести до воєнних:

- 1) порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 КК України);
- 2) застосування зброї масового знищення (ст. 439 КК України);
- 3) розроблення, виробництво, придбання, зберігання, збут, транспортування зброї масового знищення (ст. 440 КК України) [18].

Чинне кримінальне законодавство України, зокрема Кримінальний кодекс України не містить норм, що визначають покарання за злочини проти людяності. Фактично, в українському правовому полі відсутній механізм притягнення до відповідальності за цю категорію злочинів. У нових реаліях кричущо важливим є питання внесення змін до Кримінального кодексу України та підведення норм національного права відповідно до норм міжнародного права в контексті розслідування та притягнення до відповідальності за вчинення основних міжнародних злочинів. Саме на українському правосудді лежить тягар притягнення до відповідальності основної кількості злочинів, вчинених у ході збройної агресії проти України і держава Україна, як ні жодна інша, має бути найбільш зацікавлена в повному розслідуванні та покаранню визначених винних.

Україна повинна привести своє національне кримінальне законодавство у відповідність до норм Римського статуту, зокрема положення Кримінального кодексу України, а вже потім ратифікувати сам Статут. Це важливий крок, який може зробити Україна для виконання взятих на себе зобов'язань на шляху до

європейської інтеграції, а також у ході боротьби з агресією російської федерації та для встановлення справедливості через притягнення до відповідальності усіх винних у вчиненні воєнних злочинів та злочинів проти людяності на території України у ході міжнародного збройного конфлікту 2022 року.

У зв'язку із повномасштабним вторгненням російської федерації на територію України 24 лютого 2022 року у ході міжнародного збройного конфлікту, викликаного агресією росії, тема воєнних злочинів та злочинів проти людяності гостро постає у міжнародному співтоваристві. Кричущим є питання, порушені темою, оскільки кількість воєнних злочинів, злочинів проти людяності, вчинених військовослужбовцями росії та російськими найманцями так званих приватних воєнних компаній вже обчислюється не тисячами, а десятками тисяч. Українська сторона використовує всі наявні правові механізми у ході боротьби проти агресії росії та створює нові способи, шляхи та інструменти задля встановлення справедливості та притягнення до відповідальності всіх винних у скоєнні найтяжчих злочинів проти міжнародного права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. О.В. Сенаторова. ПРАВА ЛЮДИНИ І ЗБРОЙНІ КОНФЛІКТИ : навч. посіб. Київ: Вид-во «ФОП Големб. О.О.», оформ., 2018, 2018. 208 с. URL: https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/05/msc_6_copy.pdf.
2. Міжнародне гуманітарне право. Посібник для юриста / [М.М. Гнатовський, Т.Р. Короткий, А.О. Кориневич, В.М. Лисик, О.Р. Поєдинок, Н.В. Хендель]; за ред. Т.Р. Короткого – Київ-Одеса : Українська гельсінська спілка з прав людини, Фенікс, 2016.– 2017. - 145с
3. The Domestic Implementation of International Humanitarian Law in Ukraine (updated). Kyiv, Ukraine: Global Rights Compliance, 2021. URL: <https://www.asser.nl/media/794633/2021-the-domestic-implementation-of-ihl-in-ukraine-updated.pdf>.
4. Статут Організації Об'єднаних Націй/*United Nations Information Centres*. URL: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf (дата звернення: 23.09.2022).
5. Договір між Україною і Російською Федерацією про українсько-російський державний кордон [Електронний ресурс]. – 2801. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_157#Text.
6. General Assembly resolution 3314 (XXIX), with the Definition of Aggression annexed to it [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://research.un.org/en/docs/ga/quick/regular/29>.
7. Співвідношення понять «держава-агресор» і «сторона міжнародного збройного конфлікту» / Роман Єделєв, Тимур Короткий. // Юридична газета online. – 2022– Режим доступу до ресурсу: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/mizhnarodne-pravo-investiciyi/spivvidnoshennya-ponyat-derzhavaagresor-i-storona-mizhnarodnogo-zbroynogo-konfliktu.html>.

8. Мельцер Н. Міжнародне гуманітарне право [Електронний ресурс] / Нільс Мельцер ; Міжнар. Комітет Червон. Хреста. – Женева ; Київ, 2020. – 398 с. – URL: <https://www.asser.nl/media/795044/icrc-comprehensive-introduction-to-ihl-ukr.pdf>.
9. Римський статут Міжнародного кримінального суду [Електронний ресурс]. – 1998. – Режим доступу до ресурсу: [https://www.un.org/ru/law/icc/rome_statute\(r\).pdf](https://www.un.org/ru/law/icc/rome_statute(r).pdf).
10. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12.08.1949 / Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний документ]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_153.
11. Pictet J. Commentary on the Geneva Conventions of August 12th 1949 / J. Pictet, F. Siordet, C. Pilloud // Volume I. – Geneva, 1952. – P. 103.
12. Жаровська І.М. Міжнародне гуманітарне право: [навчальний посібник] / І.М. Жаровська. – К.: Атіка, 2010. – С. 280.
13. Статут Міжнародного трибуналу по колишній Югославії [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.un.org/ru/law/icty/charter.shtml>.
14. Статут Міжнародного трибуналу по Руанді [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://ips.ligazakon.net/document/MU94682>.
15. Пилипенко В. П. ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ В СТАТУТАХ МІЖНАРОДНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ТРИБУНАЛІВ ТА РИМСЬКОМУ СТАТУТІ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ [Електронний ресурс] / Пилипенко В. П. // Право.ua № 2. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <http://pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/2020/10/5-Pylypenko.pdf>.
16. . Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

17. Репецький В.М. Поняття та ознаки воєнних злочинів Альманах міжнародного права. 2009. Вип. 1. С. 120-125.
18. Піддубна М.В. ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ WAR CRIMES IN CRIMINAL LAW OF UKRAINE [Електронний ресурс] / Піддубна М.В // Серія ПРАВО. Випуск 40. Том 2. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://is.gd/bCRyLh>
19. Європейська конвенція про незастосування строків давності до злочинів проти людяності та воєнних злочинів [Електронний ресурс]. – 1974. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_125#Text.
20. Конвенція про захист цивільного населення під час війни [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_154.
21. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text.
22. Косенко С. С. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ В СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ [Електронний ресурс] / Косенко С. С – Режим доступу до ресурсу <https://bit.ly/3rucWAj>.
23. Закон України "Про правовий режим воєнного стану" [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
24. Memorandum on the human rights consequences of the war in Ukraine [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://rm.coe.int/memorandum-on-the-human-rights-consequences-of-the-war-in-ukraine/1680a72bd4>.
25. Оновлена інформація щодо ситуації у сфері прав людини в Україні [Електронний ресурс] // United nations Human rights Office of the high

Commissioner – Режим доступу до ресурсу:
https://www.ohchr.org/sites/default/files/2022-04/HRMMU_Update_2022-03-26_UA.pdf.

26. ЦЕНТРАЛЬНА ВИБОРЧА КОМІСІЯ ПОСТАНОВА від 27 вересня 2022 року № 101 "Про нікчемність псевдореферендумів на тимчасово окупованих територіях України" [Електронний ресурс]. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0101359-22#top>.

27. Права людини у міжнародному праві : підручник / за заг. ред. канд. юрид. наук, доцента А. В. Войціховського; [Бакумов О. С., Варунц Л. Д., Войціховський А. В., Гудзь Т. І. та ін.]; передм. А. В. Войціховський. Харків : ООО «Планета- Принт», 2021. 404 с. ISBN 978-617-7897-56-8.

28. Водянніков О. Мистецтво юридичної війни: шкода, спричинена під час активних бойових дій [Електронний ресурс] / Олександр Водянніков. – 2022. – Режим доступу до ресурсу:https://lb.ua/blog/oleksandr_vodennikov/528385_mistetstvo_yuridichnoi_viyuni_shkoda.html.

29. Ведькал В. А. ЮРИСДИКЦІЯ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ JURISDICTION OF THE INTERNATIONAL CRIMINAL COURT [Електронний ресурс] / Ведькал В. А. // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції № 3. 2021. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: http://apnl.dnu.in.ua/3_2021/32.pdf.

30. В.В. ПОПКО. ОРГАНИ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОСУДДЯ: МНОЖИННІСТЬ ІНСТИТУЦІЙНИХ МОДЕЛЕЙ [Електронний ресурс] / В.В. ПОПКО // Правова система України й міжнародне право, порівняльне правознавство. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <file:///C:/Users/anastasiia.shchchol/Downloads/682-Article%20Text-1303-1-10-20220917.pdf>.

31. В.В. ПОПКО. НЮРНБЕРЗЬКА МОДИФІКАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ЗЛОЧИНУ ТА КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ІНДИВІДІВ [Електронний ресурс] / В.В. ПОПКО // Часопис Київського університету права. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <file:///C:/Users/Admin/Downloads/603-Article%20Text-1160-1-10-20211108.pdf>.
32. Аносова Ю. В. Механізми притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні злочинів проти людяності: міжнародний досвід та українські реалії [Електронний ресурс] / Аносова Ю. В. // НАУКОВІ ЗАПИСКИ. Том 168. Юридичні науки. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://core.ac.uk/download/pdf/149248658.pdf>.
33. І. М. Жаровська. МІЖНАРОДНІ ТРИБУНАЛИ АД НОС: ІСТОРИКО-ПРАВОВА РЕТРОСПЕКТИВА [Електронний ресурс] / І. М. Жаровська. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/aug/5898/vnulpurn201684561.pdf>.
34. ЗАКОН УКРАЇНИ Про національну безпеку України (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 31, ст.241) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#top>.
35. О.В. ЧЕРВЯКОВА. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ: МЕХАНІЗМИ ТА ПРОЦЕСИ ВІДНОВЛЕННЯ СУВЕРЕНІТЕТУ ТА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ [Електронний ресурс] / О.В. ЧЕРВЯКОВА // Forum Prava, 2020. 61(2). 150–162 (Research Article). – 2020. – Режим доступу до ресурсу: http://forumprava.pp.ua/files/150-162-2020-2-FP-Cherviakova_16.pdf.
36. ЗАКОН УКРАЇНИ Про оборону України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 9, ст.106) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>.
37. Радіонова Н. ОГЛЯД ЗАКОНОПРОЄКТУ 2689, ЯКИЙ ПЕРЕДБАЧАЄ КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ В УКРАЇНІ [Електронний ресурс] / Наталія Радіонова // Юрфем – Режим доступу до

ресурсу: <https://jurfem.com.ua/ohlyad-zakonoproektu-2689-krym-vidpovidalnis-vidpovidalnic-voenni-zlochyny/>.

38. Закірова С. Римський статут для України: ратифікувати не можна відтермінувати. *Громадська думка про правотворення*. 2021. № 1 (206). С. 4–13. URL: <http://nbuviar.gov.ua/images/dumka/2021/1.pdf>.

39. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

40. БУКВИЧ А. . Ратифікація Римського статуту дає Україні більше механізмів для розслідування воєнних злочинів і покарання за них [Електронний ресурс] / АННА БУКВИЧ. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://zib.com.ua/ua/151173.html>.

41. Тимур Короткий, Богдан Неділько. Україна і Міжнародний кримінальний суд: двадцять складних питань і простих відповідей. *Юридична газета online*. № 16 (722). URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/ukrayina-i-mizhnarodniykriminalniy-sud-dvadcyat-skladnih-pitan-i-prostih-vidpovidey.html>

42. Українська кримінальна юстиція в умовах війни: матеріали VIII (XXI) Львівського форуму кримінальної юстиції (м. Львів, 9–11 червня 2022 року) / упорядник І. Б. Газдайка-Василишин. Львів: ЛьвДУВС, 2022. 272 с.

43. Україна та Міжнародний кримінальний суд [Електронний ресурс] // *Global Rights Compliance*. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.asser.nl/media/795006/icc-report-final-ukr-2021.pdf>.

44. Мадзігон Н.В. Особливості імплементації норм міжнародного права щодо міжнародних злочинів. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. № 3 (24). С. 197–200.

45. Хавронюк М. Кримінальна відповідальність за порушення законів та звичаїв війни: двадцять запитань та відповідей [Електронний ресурс] / Микола Хавронюк // Центр політико-правових реформ. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://pravo.org.ua/blogs/kryminalna-vidpovidalnist-za-porushennya-zakoniv-ta-zvychayiv-vijny-dvadtsyat-zapytan-ta-vidpovidej/>.